

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Ruské geopolitické myšlení po rozpadu SSSR - (neo)eurasianismus

Ivana Krejčířiková

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

**Ruské geopolitické myšlení po rozpadu SSSR -
(neo)eurasianismus**

Ivana Krejčířiková

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Naxera Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Tímto bych velice ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Vladimíru Naxerovi Ph.D. za cenné rady a připomínky, které mi během psaní práce poskytoval.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2015

.....

Obsah

1. Úvod	1
2. Pozice geopolitiky jako vědy a ideologie v postsovětském Rusku	5
2.1 Rusko po rozpadu SSSR.....	5
2.2 Obecný kontext rozvoje geopolitiky v postsovětském Rusku.....	7
2.3 Geopolitické školy dle A. P. Tsygankova	12
2.4 Neždařilá implementace západních hodnot.....	17
3. Tradiční eurasianismus	21
3.1 Eurasianismus jako myšlenková škola ruské emigrace.....	21
3.2 Eurasianismus a slavjanofilství	24
3.3 Významní autoři	26
3.3.1 Nikolaj S. Trubeckoj.....	26
3.3.2 Petr N. Savickij	28
4. Neoeurasianismus	30
4.1 Neoeurasianismus jako geopolitická škola v postsovětském Rusku.....	30
4.2 Odlišnosti od původního pojetí	32
4.3 Významní představitelé	33
4.3.1 Lev N. Gumiljov	34
4.3.2 Alexandr G. Dugin.....	35
4.3.3 Vladimir V. Žirinovskij	40
4.3.4 Gennadij A. Zjuganov.....	42
4.4 Neoeurasianismus v ruské zahraniční politice	45
5. Závěr	47
6. Seznam použité literatury a zdrojů.....	53

6.1	Seznam literatury	53
6.2	Seznam internetových zdrojů	56
7.	Resumé	57

1. Úvod

Neoeurasianismus je jeden z nových geopolitických směrů, který vznikl především jako důsledek snah o definování prostoru Eurasie po rozpadu SSSR. Lze říci, že se jedná o směr, jenž primárně klade důraz na ideu specifčnosti této oblasti a na propojenost kulturních vlivů Asie a Evropy (Ištok 2012: 54–55). Primárním cílem této práce je tedy analýza neoeurasianismu jako geopolitické školy v postsovětském prostoru, který je v dnešní době velice příznačný pro domácí i zahraniční politiku Ruské federace. Pro dosažení cíle jsem si stanovila několik výzkumných otázek, které konkrétněji formuluji níže.

Samotné Rusko se v tomto období nacházelo ve fázi hledání nových idejí, se kterými by se mohlo ztotožňovat při budování nové pozice v mezinárodním systému. A právě geopolitika jako věda měla dopomoci k nalezení odpovědí na mnohé otázky týkající se problematiky hledání ruské identity. Problémem však byla především skutečnost, že v období SSSR nebylo místo pro formování geopolitických teorií, které nebyly slučitelné s oficiální státní proklamací spojenou s marxismem-leninismem. Rusko si poté tedy bylo vědomo určité nedostatečnosti alternativních směrů. A především díky tomu zde docházelo k obnovování již v minulosti vzniklých geopolitických teorií. Jednalo se především o takzvané západnictví, jenž se později transformovalo do atlantismu. Dále o slavjanofilství a eurasianismus, který je částečně slavjanofilstvím inspirován. Ovšem jeho myšlenky nepřejímá doslovně, spíše na některé z nich navazuje a dále je rozpracovává. V určitých idejích si však tyto směry spíše odporují. Eurasijci především odmítají ideu spojení slovanských národů a naopak prosazují potřebu spojení národů různého původu na teritoriu Ruska a přilehlých oblastí, které spadají pod prostor z geopolitického hlediska chápaný jako Eurasie.

Tradiční eurasianismus se zformoval jako ideový proud v první polovině 20. let minulého století v intelektuálních kruzích porevoluční ruské emigrace. Jeho základní myšlenkou bylo odmítání evropského vlivu. Převládá tedy spíše názor, že asijská civilizace měla podstatnější vliv na formování a identitu ruského národa než Evropa. Z geopolitického hlediska lze říci, že Eurasie byla

chápana jako specifická oblast založená a zformovaná především díky propojení civilizací východních Slovanů s národy turkotatarskými a ugrofinskými (Voráček 2004: 97–98). Eurasijci si především ve formování dané teorie dali za cíl odůvodnit soběstačnost a specifičnost ruského kulturního světa. Dá se říci, že právě po rozpadu SSSR byl viditelný celkový nárůst zájmu o geopolitiku jako vědu. A právě tato věda měla do jisté míry posloužit při hledání nové ruské národnostní doktríny (Ištok 2012: 16–17). Ovšem musíme také vzít v úvahu, že tradiční teorie bylo nutné obohatit o nové prvky a tím je přizpůsobit nové mezinárodní situaci. Tato situace také dala vzniknout směru, kterým se primárně zabývám ve své práci, a to neoeurasianismu. Ovšem spíše se dá hovořit o jeho znovuoobnovení, které je často spojováno především s nespokojeností části ruské intelektuální elity s pokusy o určitou implementaci západních hodnot a západní formy demokracie v 90. letech, kterou neoeurasijci považovali za cizí ruskému prostředí (Ištok 2012: 8).

V Rusku se od pádu SSSR do současnosti tomuto směru věnuje mnoho autorů, přičemž zřejmě nejznámějším teoretikem je Alexandr Dugin. Ten je mimo jiné autorem mnohých publikací a vlastních, často ne příliš vědeckých tezí týkajících se budoucího směřování Ruska v eurasijském pojetí. Jeho ideje jsou založeny zejména na specifické formě ruského nacionalismu, který je ovšem odlišný od nacionalismu a je spíše postaven na etnické příslušnosti. Dále na církevních tradicích a odporu vůči západnímu světu (Shekhovstov 2009: 699). Ovšem jeho postoje v sobě zahrnují mnohem více dílčích konceptů, které budu postupně analyzovat v následujících částech svojí práce. Zajisté lze také říci, že některé eurasijské myšlenky se promítají do vnitřní i zahraniční politiky Ruské federace. Například mohu zmínit prezidenta Vladimíra Putina, který byl především v počátečním období orientován spíše na blízké zahraniční a částečně i na Východ. Projevilo se to například v jeho úsilí o upevnění Společenství nezávislých států a také v plánu na vytvoření Eurasijské unie, což je v tomto okamžiku velmi aktuální téma.

Svoji bakalářskou práci jsem rozdělila do několika tematických kapitol. Pro lepší uchopení tématu, než se začnu věnovat samotnému tématu geopolitiky,

rozhodla jsem se pro krátkou interpretaci základních problémů, se kterými se Rusko jakožto nástupnický stát SSSR muselo potýkat. Věnuji se zde částečně i určitému ruskému pokusu o přijetí západních hodnot, který negativně ovlivnil nálady ve společnosti a dal průchod alternativním geopolitickým směrům, mezi které patří i neoeurasianismus. Dále se již budu v první kapitole věnovat samotnému vývoji geopolitiky jako vědy v postsovětském Rusku. Především se tedy zaměřím na 90. léta, kdy docházelo v této oblasti k obnovování již vzniklých geopolitických teorií. V tomto ohledu se pokusím o zodpovězení otázky: Jaké byly hlavní důvody značného nárůstu zájmu o geopolitiku po pádu SSSR? A jaké nové směry se v tomto období objevovaly?

V následující kapitole se již věnuji tradičnímu eurasianismu, kterým se v mnohých ohledech neoeurasijský ideový směr inspiruje. Tradiční pojetí daného směru tvoří nepochybně bohatou základnu myšlenek, na kterou navazují mnozí autoři po pádu SSSR. Tudíž dle mého názoru je zařazení této části dozajista přínosem a nezbytností pro kvalitní analýzu neoeurasijské geopolitické školy. Nejdříve se pokusím o krátkou interpretaci vzniku a obecných zásad této tradiční geopolitické školy, přičemž zajisté nemohu opomenout jistou inspiraci slavjanofilstvím. Zde se tedy pokusím o zodpovězení následujících otázek: Co bylo konkrétně příčinou vzniku eurasianismu a jak se daný směr poté vyvíjel? A do jaké míry se shoduje, popřípadě odlišuje od slavjanofilství? A také zde neopomenu uvést nejzásadnější myšlenky a názory „otců zakladatelů“ daného proudu, tedy Petra Savického a Nikolaje Trubeckého a jejich celkový přínos.

V poslední, ovšem nejrozsáhlejší části se zaměřím již na samotný neoeurasianismus, který na uváděný tradiční proud zajisté v mnohém navazuje. Kromě teoretického uchopení obnoveného myšlenkového proudu, se budu zabývat také tím, jaké byly hlavní důvody znovuoobjevení eurasianismu v 90. letech a do jaké míry byl odlišný od původního pojetí. Také neopomenu uvést nejvýznamnější teoretiky tohoto směru. Nejdříve věnuji pozornost Lvovi Gumiljovovi, jehož díla sloužila do jisté míry jako inspirace pro ostatní představitele neoeurasianismu. Tím nejvýznamnějším je ale bezpochyby Alexandr Dugin. A právě tomuto představiteli v této části textu věnuji značný

prostor. Dalším úkolem této kapitoly je tedy analyzovat jeho práce a teze, které vzbuzují pozornost nejen u ruské společnosti a vyvolávají mnohé pochyby a otázky. Co se týče samotného Dugina, pokusím se nalézt odpověď také na otázku do jaké míry a jestli vůbec jeho myšlenky ovlivňují ruskou politickou scénu. V tomto kontextu jsem se rozhodla věnovat pozornost ještě dalším dvěma autorům, kteří vytvářejí vlastní postoje k tomuto směru, a to konkrétně Gennadiji Zjuganovovi a Vladimiru Žirinovskému. Zde se pokusím vystihnout nejen základní teze jejich idejí, ale i hlavní rozdílnosti v pojetí neoeurasijským myšlenek daných autorů. A nakonec se pokusím zodpovědět otázku: V jakých základních tezích se autoři ve svých názorech na eurasijský prostor rozcházejí? A v čem se naopak shodují?

V poslední části práce bych se pak ráda krátce zaměřila spíše na praktické dopady neourasianismu a jeho propojení s ruskou zahraniční politikou. Přesněji řečeno se tedy pokusím o zodpovězení otázky: Co vedlo k obratu směrem k neoeurasijským myšlenkám v zahraniční politice? A jakým způsobem se daný ideový proud promítá do zahraniční politiky Ruské federace?

Zdroje použité v této práci vycházejí především z odborných článků a knih renomovaných autorů, kteří se problematice geopolitických teorií věnují. V českém prostředí bylo již na téma geopolitiky obecně vydáno mnoho publikací. Avšak konkrétně tématu neoeurasianismus se zde věnuje jen malá část autorů. Využívám tedy i zahraniční zdroje a to anglicky nebo rusky psané publikace či články. Ovšem snažím se ve své práci často využívat i vydané publikace konkrétních autorů, o kterých píši, tedy originální zdroje psané v ruštině. A to i přes některé obtíže, se kterými jsem se při čtení a analýze těchto originálních textů potýkala. To se týká jak autorů klasického eurasianismu jako je P. Savickij a N. Trubeckoj, tak i A. Dugina či G. Zjuganova a V. Žirinovského. Internetové zdroje se vzhledem k tématu v mé práci vyskytují jen minimálně.

2. Pozice geopolitiky jako vědy a ideologie v postsovětském Rusku

2.1 Rusko po rozpadu SSSR

Jak již bylo nastíněno v úvodu, ve své práci se budu primárně věnovat ruskému geopolitickému myšlení po rozpadu SSSR a v konkrétnější rovině tedy ideovému směru zvanému neoeurasianismus. Než se však začnu věnovat samotné geopolitice, bylo by dle mého názoru dobré, pro lepší uchopení tématu uvést, s jakými problémy se Rusko po pádu SSSR potýkalo. Tedy lépe řečeno, pokusit se alespoň stručně zhodnotit situaci, ve které se daný nástupnický stát nacházel.

Charakteristickým znakem postsovětského Ruska, jako bývalé supervelmoci, se stalo oslabování a následná krize prakticky ve všech oblastech – ať už politické, ekonomické, sociální, kulturní, ale i vojenské (která byla tradiční pýchou SSSR) (Kolosov – Mironenko 2001: 215). Tato situace již sama o sobě byla velice komplikovaná a bolestivá, ovšem kromě výše uvedených problémů se dá říci, že Rusko zároveň prodělalo i (post)traumatický šok vyvolaný rozpadem impéria a s ním související ztráty supervelmocenského postavení (Romancov 2009: 110).

Z hlediska ztraceného území lze konstatovat, že se Rusko prakticky vrátilo ke svým hranicím z přelomu 17. a 18. století¹. S tím také souvisí fakt, že za hranicemi zůstala značná část Rusů, kteří dnes tvoří v nových státech menšinu² (Kolosov – Mironenko 201: 218). A co se týče ostatních důležitých ztrát, mohu zmínit například důležité přístavy. Přišlo kupříkladu o významné přístavy Ázerbajdžánu (Baku) a především Gruzie (Batumi, Poti). V důsledku toho nyní

¹ Na tuto ztrátu upozorňovala řada ruských politiků a zdůrazňovali přitom fakt, že jejich země se vrátila v roce 1991 z hlediska územní rozlohy do časů již zmíněného přelomu 17. a 18. století, kdy za Petra I. Rusko teprve začínalo aspirovat na mocenskou roli na evropském kontinentu. To zajímavým způsobem mimo jiné vypovídá o tom, jak majorita Rusů vnímala z geopolitického (a do jisté míry i patriotického) hlediska sovětskou periodu (Šmíd – Kuchyňková 2006: 18).

² V procentech tvoří Rusové nejpočetnější menšinu v Kazachstánu. V roce 1994 tvořila menšina až 36,4 % všech obyvatel (Euroasia :2015).

Rusko kontroluje pouze relativně úzké pobřežní pásmo Černého a Kaspického moře. Další důležitou ztrátou byla taktéž společná suchozemská hranice s Tureckem a Íránem (Souleimanov 2011: 7). Dále také řada úrodných území často označovaných za „obilnice Sovětského svazu“ a mnoho rekreačních středisek vybudovaných v sovětské éře³. A v neposlední řadě i značnou část surovinových zdrojů, nacházejících se ve střední Asii a moderní či strategický průmysl umístěný z podstatné části na Ukrajině (ocelářství, strojírenství i raketový průmysl) i v Pobaltí (elektrotechnika) (Kolosov – Mironenko 2001: 219–220).

Zajisté je důležité zdůraznit i fakt, že Rusko se díky územním ztrátám stalo převážně severní zemí a oddálilo se tímto od řady transportních tras. Navíc se rozpadla tři vnější ochranná geopolitická pásma kolem Ruska. Ta zahrnovala kromě již zmíněného pásu bývalých sovětských republik, taktéž pásmo rozvojových zemí pod sovětským vlivem v Africe, Asii a Kubu. Posledním pásmem je pak řada socialistických zemí ve východní Evropě. V posledním uváděném případě, také kromě toho, že v těchto bývalých zemích Varšavské smlouvy Rusko prakticky ztratilo vliv, muselo i přihlížet, jak většina z nich byla integrována do NATO (Romancov 2009: 110).

Ovšem v neposlední řadě, je nutno poukázat na celou řadu konfliktů, které se objevily na ruské periferii a byly v době trvání Sovětského svazu do značné míry konzervovány. Co se týče konfliktů vojenského charakteru, jedná se zejména o konflikt na Kavkaze, Moldavsku či Rusko-Čečenskou válku. Nelze však hovořit pouze o konfliktech vojenského charakteru, nýbrž je nutné připomenout i určité konflikty ekonomického charakteru, konkrétně například spor o suroviny v Kaspickém moři (Tsygankov 2003: 104).

Uvedené problémy nejsou jedinými, se kterými se tato bývalá supervelmoc musela vypořádat. Ovšem pro potřeby této práce se domnívám, že postačuje uvedený stručný nástin situace, ve které se Rusko na začátku 90. let nacházelo.

³ Ta nejznámější byla budována zejména na Krymu.

Považuji však za nutné také uvést, že navzdory uvedeným problémům, ekonomickému propadu a ne příliš jisté budoucnosti státu, Rusku stále zůstával v mnoha (i západních) zemích status nebo lépe řečeno jakási nálepka jaderné velmoci. A to především z důvodu surovinových zásob, díky kterým je Rusko nezávislé na zbytku světa. Také nelze pominout fakt, že má daná země, navzdory ztrátám stále největší rozlohu na světě. A navíc i přes značná omezení zcela neztratila svůj vliv na mezinárodní systém (Kuchyňková – Šmíd 2006: 16; Leichtová 2010: 9).

2.2 Obecný kontext rozvoje geopolitiky v postsovětském Rusku

V návaznosti na předchozí kapitolu lze tedy s jistotou tvrdit, že po zhroucení sovětského systému a rozpadu SSSR, se Rusko jako nástupnický stát ocitlo ve značně komplikované situaci. Tu provázelo mnoho otázek týkajících se budoucího směřování dané země, jako například: Jakým směrem se bude ubírat nástupnický systém? Zvrhne se Rusko opět v diktaturu nebo se pokusí o vytvoření demokraticky fungujícího státu? A jak se Rusko vypořádá se špatnou situací a s emancipačním náporům národů bývalé sovětské říše? A mnohé další (Švankmajer et al. 1995: 476).

Z mnoha důvodů Rusko nebylo po podstatnou část první poloviny 90. let schopno koncepčně zformulovat představu o tom kde a proč stojí, jaké má zájmy a jakými prostředky je schopno své cíle realizovat. Otázek, na něž bylo třeba najít odpovědi, bylo mnoho. Ovšem taková zřejmě nejzásadnější otázka, na kterou v té době bylo velice důležité nalézt odpověď, zněla: Co je vlastně nyní Rusko a co znamená bez carského impéria a bez Sovětského svazu (Romancov 2009: 110)?

Avšak, jak se záhy ukáže v následující části textu, k nalezení odpovědi na dané otázky měla výrazným způsobem přispět právě geopolitika jako věda a určité geopolitické ideové koncepce, které budu konkrétněji rozvádět

v následujících částech práce. Právě geopolitika často bývá náhražkou ideologie u těch velmocí, které přišly o svá impéria a ještě nenašly vlastní místo v mezinárodním systému. Tento fenomén lze vyzorovat zejména na příkladu předsedy nynější Komunistické strany Ruska Gennadije Zjuganova, kterého budu konkrétněji rozvádět v kapitole pojednávající o zástupcích neoeurasijských idejí (Nowak 2010: 98).

Dá se říci, že Rusko v 90. letech, na které se v této části práce zaměřuji, velice intenzivně pracovalo právě především na definování svých cílů a priorit v nově vzniklé geopolitické situaci (Ištok 2012: 62). Proto není divu, že se při hledání nových ideologií a koncepcí často vrací i k vědeckým dílům, která vznikala v minulosti, a to i přesto, že mnohá z nich, měla do jisté míry diskutabilní obsah. Nejedná se však pouze o díla ruských autorů, ale lze říci, že právě ruští autoři se často těmito koncepty ve svých pracích inspirovali. Pracovala s nimi řada zástupců jak tradičního eurasianismu, tak i neoeurasianismu. Proto považuji za důležité alespoň rámcově tyto geopolitické teorie představit.

Zajisté v tomto kontextu nemohu opomenout zmínit německého univerzitního profesora Friedricha Ratzela (1844–1904), jehož práce byly výrazně ovlivněny dílem Charlese Darwina. Dle Ratzela je stát tvořen územím a obyvatelstvem, které je ke státu vázáno prostřednictvím určité státní ideje. Nadále také tvrdí, že každý stát ke svému přežití potřebuje „potravu“, kterou je „životní prostor“⁴ a surovinové zdroje, o jejichž naleziště se mezi státy vede permanentní konflikt. Na jeho myšlenky poté navázal Rudolf Kjellén (1864–1922), který tvrdil, že stát opravdu organismem je. A pouze stát disponující kvalitní populací a dostatečnou vůlí je schopen v darwinistickém prostředí nakonec uspět (Romancov 2007: 436–437).

Ovšem co se konkrétněji týče Ruska, klasická geopolitika víceméně vychází při pojímání tohoto rozsáhlého celku ze dvou metafyzických

⁴ „Životní prostor“ označuje Ratzel termínem Lebensraum. A je tím chápán určitý obývaný nebo nárokovaný prostor sociální skupiny. Dle Ratzela, dostatek životního prostoru je podmínkou úspěšného rozvoje rasy (Balcarová 2013: 46).

předpokladů. Tím prvním je vize sváru mořské a pozemní moci, kterou rozpracoval Alfred T. Mahan (1840–1914). Rusko zde představuje nejvýznamnější pozemní moc a zaujímá v Asii centrální pozici. Tím druhým konceptem klasické geopolitiky, která se nejvíce týká Ruska, je takzvaná teorie Heartlandu⁵, jejímž autorem je Halford Mackinder (1861–1947). Dle Mackindera Heartland představuje nejrozsáhlejší nížinnou rovinu na povrchu země, ve které jsou lokalizovány splavné řeky tekoucí přes tuto pláň, jež nemají přístup k oceánu a také stepní zóna. Ta je dle jeho názoru ideální pro rozvoj velké mobility pozemního transportu. Mackinder však přidává ještě jednu důležitou charakteristiku oblasti, kterou je nevyčerpatelná zásoba nerostných surovin. Dále zdůrazňuje fakt, že díky vybudované transkontinentální železnici se zvýšila mobilita obyvatel. V období 1. světové války podle jeho mínění Heartland díky těmto vlastnostem disponoval všemi potřebnými prvky, díky kterým by bylo možné dosáhnout konečné nadvlády nad světem. Z těchto charakteristik je tedy zcela běžně odvozována představa přirozené agresivnosti kontinentálního Ruska (Krejčí 2013: 41–43; Romancov 2007: 438–439).

Jak je vidět, některé geopolitické proudy mají v sobě zajištěné zabudovány určité prvky výše zmíněného sociálního darwinismu. A v konkrétním případě zmiňovaného Heartlandu jde potom o vizi neustálého imperialismu determinovaného geografickými faktory (Krejčí 2013: 44).

Problémem tradičního pojetí geopolitiky je však zejména to, že se omezuje do jisté míry pouze na velikost státu a geografické faktory, jako jsou zdroje, plocha, klima a jiné. Je pravdou, že takto zjednodušené pojetí geopolitiky, tedy omezené pouze na geografické faktory, přináší snadné a jednoznačné odpovědi na složité otázky. Avšak je jisté, že se takové zjednodušení nedá zcela přesvědčivě aplikovat na novou globální realitu. Ale i přesto tradiční geopolitika přitahovala po pádu SSSR mnoho ruských akademiků i politiků (Solovyev 2008: 88).

⁵ Z geografického hlediska jde o oblast centrální Asie, kterou původně Mackinder označuje jako Pivotní oblast. Později však tuto oblast rozšiřuje. Nyní sahá až k Černému moři a Baltu a je přejmenována na Heartland (Romancov 2007: 438).

Jak jsem již naznačila výše, Rusko se po pádu SSSR intenzivně snažilo nalézt novou ideovou orientaci, která by nahradila již neaktuální marxismus-leninismus. V tomto kontextu je zajisté důležité připomenout, že o výše zmíněnou ideu se Sovětský svaz opíral téměř celé století. Proto nebylo divu, že se celý prostor najednou ocitl ve znatelném ideovém vakuu a s tím spojenou krizí ruské národní identity (Ištok 2012: 8; Romancov 2009: 110). Zmíněnou krizi dokládá výrazným způsobem také fakt, že při průzkumu veřejného mínění ve druhé polovině 90. let se stále ještě 30 % dotazovaných Rusů identifikovalo se Sovětským svazem⁶ (Solovyev 2008: 301).

Zde je dle mého názoru zřejmě na místě krátce uvést, co vlastně znamená pojem „ruská národní identita“ a s čím je spojena. V podstatné části ruské historie byl tento pojem spojen s existencí státu, cara a národa. Příslušnost k národu byla obyvatelům v tomto případě přiřčena shora, ve vazbě na výkon služby státu. A zde právě můžeme spatřit klíčový aspekt formulování ruského nacionalismu. Poddaní ruského státu svým přiřazením k ruskému národu nezískali osobní svobody a možnosti individuálního úspěchu. Hrdost jednotlivce se tak odvíjela spíše od faktu, že je daný člověk poddaným silného vládce a mocného impéria (Leichtová 2010: 28). Ruský nacionalismus byl tedy formován shora a prakticky bez zásahu lidových vrstev. Na základě toho se tedy dá říci, že v dané společnosti byla slabě zakotvena práva jednotlivce a naopak dlouhodobě silně zakořeněna aktivní role státu (Leichtová 2010: 38–40).

„Nové“ Rusko bylo kromě nutnosti řešení problémů, které uvádím v první části kapitoly, také nuceno řešit otázku hledání takové identity nového státu, která by umožnila adaptaci na novou realitu. Právě neujasněná identita ruské státnosti představovala mimo jiné stále přítomný zdroj napětí v ruském zahraničně-politickém směřování a tvorbě dlouhodobých cílů (Holzer 2001: 124). I z tohoto důvodu bylo dezintegrací oslabené Rusko zasaženo prudkým zájmem o geopolitiku, která měla dát odpověď na budoucí vývoj v dané zemi a

⁶ Co se týče starších občanů, toto číslo se pohybovalo až na hranici 70% (Solovyev 2008: 301).

napomoci při znovuoobjevování národní identity a formulaci nové národnostní doktríny (Ištok 2012: 8).

Co se týče samotné geopolitiky jako vědy, je důležité podotknout, že v době existence SSSR byla odsouzena jakožto „buržoazní“ a „zpátečnická“ věda. Vše zde dříve muselo podléhat oficiální marxistické ideologii (Tsygankov 2003: 104). V samotném Rusku vznikalo v 90. letech na univerzitách mnoho geopoliticky orientovaných vědeckých ústavů a pracovišť. V té době také vychází množství knih a odborných článků s geopolitickým zaměřením (Ištok 2012: 8). A v ruské Státní dumě byl v roce 1994 také vytvořen Výbor pro geopolitiku⁷ (Gosudarstvennaja дума 2015).

Ovšem geopolitiku nelze chápat jako vědu, o kterou byl zvýšen zájem pouze jako o akademickou disciplínu, nýbrž spíše ve smyslu „nové ideologie“ namísto neaktuálního komunismu (Naxera – Kalinič 2011: 32). Tedy oživení geopolitiky, jakož i renesance eurasijství, kterému se budu ve své práci nadále věnovat, souviselo do značné míry taktéž právě se zmíněnou tabuizací těchto myšlenkových proudů, kterou prosazovalo sovětské vedení (Ištok 2012: 8). Na základě toho, tedy není příliš nepochopitelné, že takto vzniklé vakuum, bylo přirozeně po roce 1991 vyplňováno prostřednictvím vícero směrů, vytvořených v minulosti⁸. Ty se zabíraly, v tento okamžik značně důležitou otázkou budoucího směřování Ruska. Samotné geopolitice jako takové i znovuoobjeveným ideovým proudům se tedy dostávalo značnému úspěchu. A to zejména z toho důvodu, že uváděné koncepce přihlížejí jak k národním zájmům, národní bezpečnosti, svrchovanosti území, tak se zdají být i spolehlivým základem při hledání již mnohokrát v textu zmiňované národní identity (Sergunin 2000: 45–46). Pro ruské elity v té době byla, a stále tedy je geopolitika tradičně základním nástrojem orientace v mezinárodním systému. A právě geopolitický způsob orientace v globálním systému odpovídá ruskému pojetí vlastní identity. Jelikož

⁷ Z kompetencí tohoto výboru mohu zmínit například: řešení problematiky státních hranic, mořské právo (exkluzivní ekonomické zóny, teritoriální vody...); řešení otázek ohledně zachování územní celistvosti a nedotknutelnosti území Ruské federace; právní úprava a využívání vzdušného prostoru; otázky právního postavení cizinců v RF; rozvoj spolupráce se zahraničím aj. (Gosudarstvennaja дума 2015).

⁸ v tomto ohledu mám především na mysli renesanci západnictví (transformovaného do atlantismu), eurasianismu a do jisté míry také slavjanofilství

jak už bylo uvedeno, existence ruského státu je tradičně více spjata s geografickou rozlohou a fyzickými aspekty při pojmání ruského státu (Leichtová 2010: 27). Ruská zkušenost i zkušenost jiných zemí ukazuje, že právě geopolitické koncepce mohou politickým elitám výrazně pomoci při dosahování zahraničně-politického konsenzu (Sergunin 2000: 46).

2.3 Geopolitické školy dle A. P. Tsygankova

V návaznosti na předchozí text, je důležité podotknout, že v průběhu 90. let se objevil nespočet přístupů a geopolitických škol, jejichž hlavním cílem bylo zejména zodpovědět otázku týkající se budoucnosti Ruska. Tyto přístupy zpravidla soustředily na problematiku národních zájmů a zahraničně-politické orientace. V tomto období se geopolitice věnovalo nejen mnoho akademiků, ale samozřejmě i politiků, jejichž názory se v určitých věcech významně lišily a naopak v některých názorech se do jisté míry shodovaly. Obsáhnout veškeré autory a jejich díla by však bylo velice komplikované a pro potřeby této práce zcela bezpředmětné. Ovšem abych podala alespoň základní informaci o tom, jaké základní názorové proudy se v období 90. let objevovaly a kteří autoři významně přispívali do geopolitického diskursu, rozhodla jsem se využít pro tyto účely koncepci Andereje P. Tsygankova, který se danému tématu intenzivně věnuje již delší dobu. Autor se zde snaží obzvláště o ucelené zhodnocení ideových proudů, které jsou dle jeho názoru nejdůležitější pro dekádu následující po rozpadu SSSR.

Dle Tsygankova dokonale vystihuje geopolitické myšlení v tomto období pět vybraných publikací, které se věnují tématům geopolitiky. Tato díla podle jeho mínění přímo reprezentují ruský politický a intelektuální diskurs v daném oboru. Jejich autoři se vyskytují jak v politických, tak i v akademických kruzích a prakticky se dá říci, že všechna díla se zabývají stejnou otázkou: Jakou by

Rusko mělo využívat strategii, aby se dostalo z problémů, které po pádu SSSR nastaly? (Tsygankov 2003: 103).

Jak jsem již předznamenala, Tsygankov rozlišuje pět škol geopolitického myšlení⁹: *zapadničestvo*, se kterým se pojí zejména publikace Dimitrije Trenina „Konec Jevraziji“, dále *geoekonomism* (V. Kolosov a N. Mironenko „Geopolitika i političeskaja geografija“), *stailizatory* (K. Gadžijev „Vvedenije v geopolitiku“), *civilizacionšiki* (G. Zjuganov „Geografija pobedy“) a *ekspanizionisty* (A. Dugin „Osnovy geopolitiky“).

Nejdříve bych tedy začala s geopolitickou školou, která je spojována především s určitým pro-západním myšlením. Tsygankov tento směr nazývá *zapadničestvo* (západnictví), ovšem dle mého názoru je v tomto případě zřejmě lepší použít pojem neo-západnictví, či atlantismus. Pro danou školu je Rusko chápáno primárně jako evropská země, která by se měla začlenit do západního světa a jeho institucí. Západ je zde totiž vnímán jako jediná životaschopná a progresivní entita. Dále tvrdí, že pouze díky spolupráci se Západem bude Rusko schopno adekvátně reagovat na nejrůznější problémy, ale i ekonomické výzvy v regionu. Západníci jsou také přesvědčeni, že pokud by mělo Rusko hrát nějakou významnou roli v regionu, mělo by se stát tím, jemuž se zdaří implementovat demokratické hodnoty. Tím pádem bude sloužit jako vzor pro ostatní nově vzniklé státy.

Příslušný proud je zejména spojován se začátkem 90. let, kdy se Rusko pokoušelo o určitou politickou i ekonomickou transformaci. Zastáncem západnictví byl především tehdejší ministr zahraničí Andrei Kozyrev. Nicméně toto období řekněme určitého „nezdařeného experimentu“ se západními hodnotami, bylo dle mne „živnou půdou“ pro ostatní ideové proudy, které se dostávaly do popředí a zvláště pak pro eurasijské myšlení, jímž se ve své práci primárně zabývám. Proto jsem se rozhodla tomuto období věnovat celou následující podkapitolu (Tsygankov 2003:106–107).

⁹ Jelikož pro názvy některých uvedených škol se hledají pouze velmi obtížně určité české ekvivalenty, dovolím si ponechat tyto názvy v originálním znění.

Co se týče díla, Tsygankov tento proud spojuje s publikací *Konec Jevraziji* od Dimitrije Trenina. Autor vidí Eurasii jako území, které bylo tradičně pod správou Ruska. A podotýká, že v 90. letech, díky nejrůznějším externím vlivům, především ze Západu a také díky globalizaci se Rusko nacházelo ve fázi hledání sama sebe. A tak stálo mezi dvěma světy: svět tradičního geopolitického myšlení a ten, kterému vládne Západ a globalizace. Dle Trenina by se mělo Rusko rozhodnout pro druhou možnost, protože věří, že Rusko je především evropská země, ne eurasijská. A proto tahle pro-západní, či pro-evropská volba bude pro Rusko přirozená (Trenin 2001: 319).

Jako další školu uvádí Tsygankov *geoekonomisty*. Nazývá je tak z toho důvodu, že staví roli geoekonomických faktorů nad ty čistě geopolitické. Geoekonomisté zpravidla hájí obraz Ruské eurasijské identity, ovšem svět vnímají jako stále více a více orientovaný na Západ. Je to svět, ve kterém jsou dle jejich názoru příležitosti nejméně tak důležité, jako hrozby. A nadále argumentují, že hlavními hrozbami pro Rusko nejsou ty politicko-vojenské, nýbrž hlavně ty geoekonomického charakteru. Představitelé tohoto směru považují za hlavní cíl dané země obzvláště ekonomickou prosperitu a sociální rozvoj. Uváděný rozvoj by se však neměl týkat pouze samotného Ruska, ale celého prostoru chápaného jako Eurasie. Stoupenci příslušného směru navrhují sérii transnacionálních hospodářských projektů, na kterých by mohly participovat různé země jak ze Západu, tak z Východu. Jako příklad geoekonomického myšlení uvádí Tsygankov *Eurasijskou strategii pro Rusko*, jejímž autorem je Sergei Rogov (Tsygankov 2003: 107–108). Rogov zde navrhuje, aby se Rusko zaměřilo na postavení jistého „komunikačního mostu“, spojovacího Eurasijskou jižní, západní a východní periferii prostřednictvím pozemních i leteckých tras, které by protínaly celý postsovětský prostor. Kdyby se zlepšily transportní trasy v celém prostoru, zlepšilo by se tak i spojení mezi Evropou a zbytkem Asie. Z toho by poté profitovaly všechny strany. Pokud dojde v oblasti Eurasie k ekonomickému rozvoji, bude tak tento prostor dle Rogova politicky stabilnější a také otevřenější vůči světu (Rogov 1998: nestránkováno).

S *geoekonomisty* se pojí zmíněná publikace od Kolosova a Mironenka *Geopolitika i političeskaja geografija*. Tito autoři se zde především věnují otázce rozvoje speciální strategie, která by odpovídala současným potřebám v regionu. Dle jejich argumentace, by se Rusko nemělo orientovat primárně na Západ, ale spolupracovat s více partnery. Přičemž těmi hlavními partnery by se měla stát kromě Západu také Čína a asijsko-pacifický region (Kolosov – Mironenko 2001).

Jako třetí skupinu uvádí Tsygankov takzvané *stabilizátory*. Dle zastánců tohoto názorového proudu je hlavní misí Ruska stabilizovat region Eurasie. A pokud si Rusko neudrží velmocenské postavení v regionu, nebude podle jejich názoru možná ani stabilita ani mírové soužití. Avšak tento velmocenský status by Rusko nemělo udržovat za použití síly, nýbrž prostřednictvím vyvažování politické, a vojenské moci a různých (státem organizovaných) projektů zaměřených na hospodářský rozvoj a rozvoj veřejných statků. Zastánci daného směru jsou, stejně jako předchozí geokonomisté propagátoři multivektorové zahraniční politiky. Tento směr vznikl zejména jako reakce na pro-západní liberalismus a je spojován s následníkem ministra zahraničí Andreje Kozyreva, Jevgenijem Primakovem (Tsygankov 2003: 108–109). Primakov rozhodně byl do jisté míry odpůrcem exportu západního stylu demokracie. Ve své knize *Svět bez Ruska* například kritizuje pro-západní neokonzervativce, kteří se podle něj snaží za každou cenu prosadit tento model demokracie, aniž by se pozastavili nad odlišnostmi Ruska a jeho historie. V tomto ohledu je připodobňuje k trockistům, kteří hlásali ideu vývozu proletářské revoluce do jiných zemí nezávisle na tom, zda v nich vznikla revoluční situace, či nikoli (Primakov 2010: 28–29). Jeho politika obecně znamenala další stimul pro posílení myšlenky Ruska jako mocnosti, která má v postsovětském prostoru hrát dominantní úlohu (Souleimanov 2011: 13–14).

Posledními dvěma směry jsou takzvaní *ekspanzionisty* a *civilizacionšiky*. Tyto dva směry jsou již typickým projevem eurasijského myšlení. První z nich, tedy *ekspanzinisty* vidí Rusko jako velice odlišné od toho, co se běžně dá označit jako Západ a také jako neustále expandující říši. V daném označují za hlavní hrozbu pro ruskou národní identitu Spojené státy americké. Zastánci příslušného

směru vnímají svět jako místo neustálých bojů geopolitických jednotek o území. Přičemž rozdělují jednotky, stejně jako v tradičním pojetí geopolitiky, na ty co jsou orientované na pozemní, či námořní expanzi. Ovšem, jelikož hlavními představiteli tohoto směru jsou Vladimir Žirinovskij a Alexander Dugin, kterým se budu konkrétněji věnovat ve čtvrté kapitole, nebudu v tomto okamžiku dále tento směr konkrétněji specifikovat.

Poslední školou jsou takzvaní *civilizacionšiky*. Jedná se zejména o prokomunisticky orientované politiky a jejich sympatizanty. Zastánci této geopolitické školy vidí, stejně jako předchozí expanzionisté Rusko jako říši, která by se neměla rozhodně orientovat na Západ. Jsou také zastánci teorie o navrácení Ruska zpět do původních hranic Sovětského svazu. Zejména považují za nezbytné, aby se Rusko stalo nezávislou, a soběstačnou jednotkou a geopoliticky stabilním územím. Nemělo by však již dále expandovat. Hlavními bezpečnostními cíli, by se na základě jejich argumentace mělo stát obzvláště přežití této civilizace a udržení nezávislosti a autarkie (Tsygankov 2003: 109-110).

Danou podkapitolu jsem zařadila zejména proto, že dle mého názoru dokonale vykresluje, jak se v období 90. let objevovaly nejrůznější ideové proudy, od těch primárně prozápadních, až po ty zcela ortodoxní a anti-západní, hlásající specifickou Ruska a nutnost zcela se od Západu odprostit. Avšak, jak je z tohoto konceptu možno vypožorovat, více proudů se asociuje spíše s eurasijskou ideou, popřípadě se snaží o multivektorovou politiku. Je to zejména z toho důvodu, že se Rusku (i přes některé historické snahy) nikdy zcela nezdařilo svoji orientaci obrátit výhradně na Západ a náležitě přijmout jejich normy. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, věnovat se v následující části textu palčivému tématu, týkajícího se pokusu o implementaci západních hodnot v raném období nově vzniklého ruského státu.

2.4 Nezdařilá implementace západních hodnot

Danou kapitolu jsem se rozhodla zařadit zejména z toho důvodu, abych dokázala lépe charakterizovat prostředí, ve kterém se profiloval neoeurasianismus jako geopolitická škola, která měla v určitých obdobích fungování nezávislého Ruského státu značný vliv na ruskou zahraniční politiku. Tento ideový proud se také mimo jiné objevil jako odezva na nezdařený pokus nasměrovat ruskou společnost a fungování státu směrem k západním normám, tedy přiklonit se spíše k idejím, které hlásají atlantisté. Proto, abych dokázala lépe analyzovat veškeré prvky, které se vznikem neoeurasianismu souvisí, nemohu příslušné období zcela vypustit. V tomto kontextu mám zejména na mysli již zmiňovanou krátkou éru „západního experimentu“ raných 90. let. I z tohoto důvodu je zřejmě nutné odpovědět na otázku: Proč Rusko nebylo schopné přijmout a implementovat tyto hodnoty? Dle mého názoru, bez toho abych se pokusila zodpovědět danou otázku, by nebylo možné reálně vystihnout nálady ve společnosti a v politických kruzích, které dávaly průchod alternativním směrům, jako byl právě neoeurasianismus.

Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, kolaps SSSR vyvolal v Rusku obrovské ideové vakuum. Stejně tomu tak bylo i v okolních nově nezávislých postsovětských státech. Rozdíl byl však v tom, že Rusko mělo oproti jiným zemím významnou geografickou rozlohu, značné zásoby nerostných surovin a vlastnictví jaderného arzenálu, což proces transformace značně zkomplikovalo. Vzbudilo totiž ve společnosti velkolepá očekávání (Souleimanov 2011: 7). Celosvětově se spíše očekávalo prosazení idejí, spojených s překonáním ruského imperiálního komplexu a zařazení Ruska mezi ostatní „neimperiální“ krajiny (Ištok 2012: 61–62). Avšak, jak se v následujícím textu ukáže, pro překonání uvedeného „komplexu“ nestačilo pouze několik strukturálních úprav a změn v legislativě.

Ovšem abych se vrátila na začátek, je nutné si uvědomit, že v jádru SSSR se vyskytovalo bývalé ruské impérium. A bylo to právě Rusko, které stálo před

otázkou, zda se pokusit znovu budovat vlastní specifickou identitu, či napodobit vítězné mocnosti a stát se zemí „západního typu“ (Leichtová 2010: 14). V této době byla také velice živá debata, zda Rusko patří do Evropy, či do Asie, nebo jestli je jedinečné a unikátní. Po kolapsu SSSR, se tudíž mnozí odborníci i členové politických elit, pokoušeli najít cestu ven z tohoto dilematu. Jak se ale záhy ukáže, Rusko se rozhodlo nejdříve jít cestou liberálních reforem (Solovyev 2008: 302).

Již na přelomu 80. a 90. let se v Rusku vyprofilovalo prostředí liberálů, kteří stáli po boku prvního prezidenta Borise Jelcina. Tyto osoby, jako byl Jegor Gajdar, jež se stal záhy premiérem¹⁰, či ministr zahraničí Andrej Kozyrev, formovaly politiku Moskvy v celé řadě oblastí¹¹ (Souleimanov 2011: 8). Politiku první ruské vlády v čele se zmíněným Gajdarem je možné označit jako jednoznačné pokračování v duchu nejlepších tradic západnictví ve vnitřní i zahraniční politice. A ministr zahraničí Kozyrev se dokonce stal symbolem nového západnictví (atlantismu) v této zemi (Duleba – Hirman 1999: 23).

První roky po obnovení ruské státnosti se podobně jako všude jinde vyznačovaly euforickými náladami a všeobecně se očekával rychlý přerod v demokracii západního typu. Obecně se mělo za to, že stačí opustit komunistický způsob centrálně řízené ekonomiky, přestoupit na kolej volného trhu¹² a díky tomu by měl být blahobyt zaručen (Souleimanov 2011: 8). Zastánci atlantismu považovali Rusko za nedílnou část Evropy a cílem by podle jejich úsudku mělo být výhradně směřování na Západ. Oblast blízkého zahraničí zůstávala v tomto případě zcela opomenuta. V souvislosti s tím bylo nutné navázat co nejtěsnější vztahy s USA, aby mohlo být dosaženo celkových tržních reforem a obratu k demokratickému fungování státu (Souleimanov 2011: 8–9). Na počátku 90. let dokonce představitelé USA značně podporovali novou vládní garnituru v „prodemokratických“ reformách. Slibovali si tak přiblížení Ruska

¹⁰ v úřadu premiéra Ruské Federace byl Gajdar od 15. června 1992 do 14. prosince 1992.

¹¹ počínaje národnostními záležitostmi, přes hospodářské otázky až po zahraniční politiku (Souleimanov 2011: 8)

¹² co se týče oblasti ekonomiky, hlavními změnami měla být např: liberalizace cen, zrušení státní regulace výroby, rychlá privatizace, pozemková reforma, připuštění zahraničního kapitálu, přístup ruského hospodářství ke světovému trhu aj. (Švankmajer a kol. 1995: 482).

k západní představě o velmoci, se kterou bude možné spolupracovat v rámci nového světového pořádku (Leichtová 2010: 19).

Co se týče přeměny hospodářství, k těmto reformám byli přizváni i poradci ze západních měnových institucí, kteří zvolili, dá se říci určitý druh šokové terapie, namísto přechodu k tržní ekonomice a věřili ve spásné účinky neviditelné ruky trhu¹³. Problém však spočíval v tom, že jejich doporučení nevycházela ze znalosti ruské ekonomiky a ignorovala skutečnost, že jejich kvalifikace je pro Rusko zcela nevhodná. Tím pádem nedocházelo k očekávanému zlepšení (Švankmajer et al. 1995: 483).

Selhání uvedených reforem pod patronátem západních expertů vedlo k deziluzi a nespokojenosti široké veřejnosti. A poptávka začala spíše růst po velmocenské politice, založené ne na běžných lidských hodnotách jako na Západě, ale po ruských národních zájmech, které by odpovídaly jeho národní a kulturní identitě (Solovyev 2008: 302). V tomto kontextu mohu citovat kupříkladu historika Edgara Knoblocha, který tvrdí, že *„Rusko je příliš velké a příliš zaostalé na to, aby mu bylo možné vládnout stejně jako západním zemím. Demokracii je třeba řídit. Prvním požadavkem je řád a autorita. Rusko není připraveno pro západní justiční standard. Liší se mentalita, pojetí spravedlnosti, panuje odlišný respekt vůči zákonům“* (Knobloch 2008: 313–314). Stejný autor také tvrdí, že dějiny, jakoby se v Rusku opakovaly. Tento pokus o reformy připodobňuje období NEP¹⁴ v SSSR. V tomto období také byli zváni zahraniční experti a Rusko taktéž žádalo o zahraniční půjčky, které mu byly posléze poskytnuty. Přičemž dodává, že v tomto případě byly pozorovány stejné trendy – obnova, stagnace a urychlený úpadek (Knobloch 2008: 311).

Jak jsem již předznamenala v přechozí podkapitole, Rusko si prošlo odlišným dějinným vývojem a svoji identitu pojímá spíše ve spojení s územím ruského státu a s fyzickými atributy. Naopak Západ je uskupení diskurzivní, založené na hodnotách a normách, přičemž v jádru těchto hodnot stojí

¹³ Tito západní poradci však opomenuli, že v této nestabilní situaci je volný trh „živná půda“ pro použití nelegálních prostředků. Dokonce i státní a nestátní instituce se vrhaly často do ilegální podnikatelské činnosti (Švankmajer a kol. 1995: 483).

¹⁴ Nová ekonomická politika (ekonomické reformy v raném období SSSR).

individuum, jeho svoboda a práva. Proto zde bylo zřejmě velice složité přeměnit v krátkém časovém horizontu celou společnost a zvrátit historickou tradici autokracie. V Rusku byla hrdost jednotlivce tradičně odvozována od hrdosti skupiny. A pro dosažení pocitu sebenaplnění, dlouho nebyla pocíťována potřeba individuálních práv. Pokud je v tomto případě blaho skupiny zajištěno silou a rozlohou státu, pak je efektivita autoritativního systému vyšší hodnotou, než svoboda a demokracie (Leichtová 2010: 39).

Nelze se tedy divit, že dramatický neúspěch ekonomických reforem a hořké vystřízlivění, které Rusko zažívalo po zmíněné „šokové ekonomické terapii“ a celkový sociální úpadek, skutečně vyvolaly růst nostalgie po sovětských dobách. S tím je spojena i nostalgie po myšlence silného státu, která je v ruské společnosti opravdu silně zakořeněna a měla by občanům zaručit určité jistoty. V konkrétní podobě lze tyto změny společenských nálad zaznamenat při prosincových volbách roku 1993. V těchto volbách již zvítězili ultranacionalisté Vladimíra Žirinovského, kteří získali 22,9 % hlasů a komunistická strana, která obdržela 12,4 % hlasů (Souleimanov 2011: 9–10). Lze tedy tvrdit, že v roce 1993 je v Rusku ukončen, řekněme nezdařilý pokus o transformaci země ve stylu západních reforem. A na základě výše uvedeného a také na základě uvedených výsledků voleb je znatelné, že se neoeurasianismus¹⁵ jako ideologický směr začíná dostávat do popředí v ruských debatách o zahraniční politice (Duleba – Hirman 1999: 29).

¹⁵ Tento směr, toužící po znovuzkříšení bývalé velikosti státu, v sobě jistě má zakódovanou velmocenskou politiku, o kterou v té době byl do jisté míry větší zájem, než o nezdařený příklon k Západu (Souleimanov 2011: 11).

3. Tradiční eurasianismus

3.1 Eurasianismus jako myšlenková škola ruské emigrace

Při pojmání fenoménu neoeurasianismus, zajisté nelze opomenout zmínit, jaký ideový proud byl pro jeho představitele největší inspirací, a ze kterého zajisté z větší části vychází. Jak je známo, neoeurasianismus nevznikl jako zcela nová a originální geopolitická škola. A jako většina ideových proudů, které se objevily v postsovětském Rusku, má i tato svoji ideovou základnu. Tou zřejmě nejzásadnější, byl tradiční eurasianismus. Ten se jako sociálně historický a politický ideový směr zformoval v první polovině 20. let v intelektuálních emigrantských kruzích v Sofii, Praze, Berlíně a Paříži. Badatelé, zabývající se tímto fenoménem, datují začátek vzniku eurasijské koncepce do roku 1921. Prvních diskusí se účastnil například lingvista, etnograf a filozof N. S. Trubeckoj; filozof G. V. Florovskij či geograf a ekonom P. N. Savickij. Ti jsou zároveň považováni za jedny z nejdůležitějších představitelů daného proudu (Voráček 2004: 98).

Než ovšem přistoupím k základním tezím daného směru, pokusím se alespoň v několika větách podat informaci o významu, jenž byl v uvedeném kontextu připisován termínu „Eurasie“. Z geografického a geologického hlediska je uvedeným termínem pojmenován největší souvislý celek na světě: Evropa a Asie – od Gibraltaru až po Beringův průliv¹⁶. Eurasijci v tomto pojmu však neviděli pouze jakýsi mechanický součet geografického termínu Evropa a Asie. Viděli ho spíše jako místo rozvoje – zvláštní kulturu či určitý civilizační okruh, kde se prolínají přírodní a sociální svazky národů „Rossiji“, jež nejsou ani evropské ani asijské, ale právě eurasijské (Voráček 2004: 68).

Na základě toho, lze tedy říci, že základní premisou eurasijské historiografie bylo přesvědčení, že Rusko je historicky odlišné od obou celků a

¹⁶ Kdy byl termín poprvé použit, není zcela známo. Obecně se však za zakladatele považoval Eduard Suess, který ho systematicky používal (Voráček 2004: 68).

nepatří ani do jednoho prostředí. Je tudíž do jisté míry unikátní a jedinečné a vychází z přesvědčení o kulturní, mentální i náboženské výlučnosti Ruska (Mazurek 2002: 108; Leichtová 2010: 43).

Jak bylo zmíněno výše, eurasianismus vznikl v okruhu ruské emigrace v Evropě. Zde však působily i jiné politické směry. Vlivné pozice zastávali například i monarchisté, liberálové, menševici a další. Každý z těchto směrů měl však odlišné představy o budoucnosti Ruska. Ovšem v mimořádně příznivých podmínkách se ocitl právě eurasianismus (Voráček 2004: 83–89). A to s největší pravděpodobností z toho důvodu, že měl zastoupení ve vícero evropských metropolích. Svoji roli v tom sehrál i dostatek finančních prostředků, který jim umožnil četné vydávání tematicky zaměřených knih a periodik (Ištók 2012: 14).

Základní otázkou však v tomto ohledu zůstává: Co bylo důvodem vzniku takového myšlenkového proudu, jako byl eurasianismus? A jaké jsou základní teze, popřípadě z jakých myšlenek daný proud vychází? Vznik eurasianismu byl v určitém smyslu zejména odpovědí na úpadek ruského impéria, vypuknutí občanské války po bolševické revoluci a také odpovědí na snahy definovat Rusko jako geopolitický celek. Kritika však nebyla namířena výhradně proti bolševikům. Podle eurasijců za nepříznivou situaci v Rusku byl odpovědný především carský systém, který podle nich od doby Petra Velikého systematicky potlačoval byzantsko-moskevské a také mongolské dědictví (Ištók 2012: 10). Podle jejich úsudku nešťastná politika Petra Velikého pasovala Rusko do role druhořadého evropského státu, podřízeného evropské civilizaci (Knobloch 2008: 245). Budoucnost však neměla být ani v komunismu. Ten měl sloužit pouze jako přechodná forma vládnutí, jehož alternativou bude eurasianismus (Ištók 2012: 77).

Co se týče samotného eurasianismu jako geopolitické školy, dá se říci, že kořeny tohoto učení je možné hledat v teoriích západoevropských myslitelů, jako byl F. Ratzel, K. Haushofer či K. Schmitt (Voráček 2004: 77), jejichž teorie jsem zmiňovala v předchozí kapitole. Stejně jako ostatní ideové proudy, i představitelé eurasianismu zastávají určité názory a ideje, které je navzájem

spojují a odlišují od ostatních. Jednou z hlavních tezí zkoumaného směru je dozajista negativní vztah k Západu a emocionální odmítnutí jeho kultury, liberální ideologie a individualismu (Voráček 2004: 99). Západní tradice byly dle jejich názoru Rusku cizí. Obecně měli za to, že by bylo správné a žádoucí, aby nadále v této zemi dominovaly tradiční hodnoty jako samoděržaví, národ, centralismus, disciplína a sebeobětování (Ištok 2012: 17).

Dalším výrazným specifíkem bylo obzvláště kompletní přehodnocení role Tatarů v ruské národní historii¹⁷. Eurasijci odmítali tvrzení, že mongolský vpád zničil Rusko. Naopak byli přesvědčeni o výrazném přispění mongolské nadvlády k zabezpečení geopolitické samostatnosti a o celkové prospěšnosti pro eurasijský prostor (Mazurek 2002: 111–112). Pro shrnutí mohu využít koncepci E. Voráčka, který se v českém prostředí tradičnímu eurasianismu věnuje a jehož publikace je pro tuto podkapitulu stěžejní. Uvádí, že hlavní body teoretických pozic eurasianismu lze shrnout následovně: částečně pozitivní hodnocení bolševické revoluce; odmítnutí evropské kultury a evropského křesťanství; po geopolitické stránce důraz na geografickou, historickou a kulturní jednotu Eurasie a jako její důsledek ruský izolacionismus (Voráček 2004: 114). Představitelé tohoto směru měli i konkrétní představu o politickém uspořádání státu, jenž by měl být z jejich pohledu ten jediný, správný. Z jejich pohledu by bylo vhodnou cestou pro Rusko nahrazení marxistické teorie tou eurasijskou a následně budovat impérium ve smyslu izolace od Evropy. Uvedený koncept poté ještě nadále rozvíjeli. Eurasie si dle jejich pojetí na základě svých geografických specifíků vyžaduje zvláštní model politického zřízení, utvořeného na podkladu tzv. „eurasijského výběru“. Ten se realizuje na základě specifické etiky, založené na kolektivní odpovědnosti, nezištnosti, vzájemné pomoci, asketismu, vůli, vytrvalosti a bezvýhradného podřízení se vedení. Dále mohu jmenovat charakteristiky jako odmítnutí materiálních hodnot, silná státnost, rozvinuté hospodářství a mocná armáda (Ištok 2012: 30–32).

¹⁷ Od první poloviny 13. století je Rusko pod nadvládou Zlaté Hordy, tedy říše Mongolů. Tento celek byl násilně vytvořeným a etnicky velmi pestrým konglomerátem kočovných národů. Obecně však u historiků panuje spíše shoda o negativních dopadech toho období na Rusko (Švankmajer 1995: 22)

Na závěr je potřeba uvést, že existence myšlenkové školy nebyla příliš dlouhá. První rozkol souvisel zejména s rostoucími tendencemi se ideově přeorientovat na marxismus (Voráček 2004: 214). A právě prosovětské postoje části eurasijců zrychlily zánik hutí. To se nakonec ve druhé polovině 30. let rychle rozpadlo a jeho aktivity z velké části vyprchaly do ztracena (Voráček 2004: 233–240). Je možné, že krach byl mimo jiné zapříčiněn i triumfem totalitního režimu nejen v SSSR, ale i v Německu. Eurasijci totiž propagovali přátelství mezi národy v čase, kdy v celé Evropě narůstaly nacionalistické nálady (Ištok 2012: 15).

Co se týče závěrečného zhodnocení, někteří badatelé pokládají eurasianismus za nejvýznamnější proud ruského politického myšlení ve 20. století. Vyplývá to hlavně ze skutečnosti, že za jeho postojí stojí rozsáhlé poznatky z geografie, politologie, etnografie, historie, filozofie a dalších věd. Oceňované je taktéž z toho důvodu, že vyzývá k analýze ruských dějin a za snahu o rozpracování „třetí cesty“ pro rozvoj Ruska. Objevuje se však i kritika. Ta poukazuje na to, že eurasijci reagovali na módní vlnu geopolitiky a nejrůznější jevy vysvětlovali bez důkazů, pouze na základě vlastních názorů. Kritici ho také ztotožňují v negativním slova smyslu s tzv. „geopolitickou mystikou“, „eurobolševismem“ či „čingischánstvím“ (Ištok 2012: 34–36).

3.2 Eurasianismus a slavjanofilství

Jak jsem již předeslala v předchozí části textu, ideové kořeny eurasianismu lze mimo jiné vypočítat i v myšlenkovém proudu známém jako slavjanofilství. Nelze však tvrdit, že by eurasijci přebírali veškeré jejich ideje. V určitých tvrzeních se jednotlivé názory zcela odlišují. Proto jsem se rozhodla zařadit podkapitolu, v níž se pokusím vystihnout zásadní teze, ve kterých se tyto dva proudy shodují a kde se naopak, zcela zásadně rozcházejí. Na rozdíl od eurasianismu, kořeny ruského panslavismu sahaly hluboko do minulosti a

objevovala se u nich také často vyjádření o slovanské jednotě a kulturně-civilizační souvislosti života slovanských národů. Především tedy ve slovech ruských intelektuálů, ale i u vládní vrstvy (Vlček 2002: 40). Avšak v průběhu 19. století byla ruská národní a vnější sebereflexe soustředěná výhradně ve sporu mezi slavjanofily a západníky (Duleba – Hirman 1999: 20). Co se týče západníků, nelze zde hovořit o jakémkoli společném smýšlení či názorech ohledně budoucnosti Ruska. Slavjanofilství jim však bylo v mnohém blízké. Inspiraci přinesla eurasijcům například díla V. I. Lamanského, který vycházel z předpokladu, že se pevnina sestává ze tří světů: evropského, asijského a středního. Podstata myšlenky tří světů spočívala v tvrzení o sporu mezi Ruskem a Evropou (Voráček 2004: 54–55). Lamanskij s oblibou hovořil o ruské velikosti, moci a síle, což bylo představitelům eurasianismu také velmi blízké (Vlček 2002: 177).

Ideologické kořeny eurasijské ideje lze hledat i v dílech N. J. Danilevského. Ten na rozdíl od raných slavjanofilů, vystupoval neobyčejně agresivně proti Západu. A myšlenky z jeho klíčové práce *Rusko a Evropa* (1868) tvořily jeden z koncepčních pilířů eurasianismu (Voráček 2004: 58–59). Ve své knize například mimo jiné hovoří o podstatě slovanského národa, který považuje za nadřazený všem ostatním. Historické poslání Ruska vidí zejména v ochraně a rozvoji slovanského kulturně-historického typu. Taktéž zde výrazně poukazuje na značné rozdíly mezi slovanskou a románsko-germánskou kulturou. Především v daném kontextu tvrdí, že Evropa a Rusko tvoří dva zcela odlišné a protichůdné světy, které jsou řízeny rozdílnými idejemi. Slavismus zde pro něj představoval jakýsi boj proti poevropštění (Danilevskij 2008: nestránkováno).

Eurasijci tedy jak je vidět, měli ke slavjanofilství blízko. Především co se týče vztahu k Západu, potažmo Evropě. Oba dva směry především zásadně odmítaly rozvoj Ruska podle evropského civilizačního modelu (Duleba – Hirman 1999: 21). Ovšem na druhou stranu slavjanofilové podstatně zdůrazňovali osobitost slovanské kultury. Představitelé eurasianismu však Rusku přičítali i asijský a orientální charakter, a neuznávali či lépe řečeno odsuzovali tvrzení, že Rusko je výhradně slovanská země (Knobloch 2008: 244). Naopak byla z jejich

strany prosazována potřeba spojit národy různého etnického původu na teritoriu Ruska-Eurasie. Nepovažovali Slovy za výlučné nositele a tvůrce multietnické eurasijské státnosti. Stejně tak ani nepřeceňovali roli pravoslaví a vycházeli z toho, že v Rusku byla vytvořena symbióza pravoslaví a islámu. V případě slavjanofilství lze tedy hovořit spíše o určitém typu etnického nacionalismu, zatímco nacionalismus v jeho eurasijské podobě je možné řadit k nacionalismu imperiálnímu (Duleba – Hirman 1999: 20–22).

Z výše uvedeného tak vyplývá, že zásadní shoda mezi oběma tábory panovala zejména v negativním vnímání Západu a v přesvědčení o ruské unikátnosti. Tuto unikátnost však oba směry vnímaly rozličně. Pro slavjanofily je nejdůležitějším elementem je v Rusku slovanské obyvatelstvo, které má za úkol spojovat a ochraňovat ostatní slovanské národy v jiných, menších zemích. Naopak, jak jsem v textu mnohokrát uvedla, eurasijci vyzdvihovali spíše orientální a multietnický charakter této rozlehlé země.

3.3 Významní autoři

V souvislosti s tradičním pojetím eurasianismu, nemohu opomenout zmínit jeho nejvýznamnější autory. Zařazuji je zejména z toho důvodu, že stáli u zrodu daného směru a do diskursu týkajícího se eurasijského hnutí vnášeli mnohé základní pojmy, nové otázky a názory. Ovšem s ohledem na rozsah práce, se pokusím obsáhnout alespoň jejich nejdůležitější díla a přínos pro rozvoj daného směru.

3.3.1 Nikolaj S. Trubeckoj

Kníže N. S. Trubeckoj (1890-1938) se po většinu života věnoval zejména výzkumu obecné, indoevropské a slovanské jazykovědy. Ovšem ačkoli pocházel

z Ruska, v důsledku říjnových událostí roku 1917 se ocitl v emigraci. Nejdříve působil v Sofii ¹⁸, a poté také v Praze a Vídni. Trubeckoj se soustředil ve svých úvahách zejména na vztah evropské, západní civilizace a lidstva. A výsledkem jeho asi desetiletého bádání se stala práce nazvaná *Jevropa i čelověčestvo* (Evropa a lidstvo) (Voráček 2004: 297).

Dané dílo bylo, dá se říci, pro vznik eurasijského ideového proudu velice zásadní. Z toho důvodu jsem se rozhodla alespoň několik nejzákladnějších myšlenek zde uvést. Autor se ve zmiňované práci věnuje zejména působení románsko-germánských ¹⁹ národů na okolní svět, a především tedy na Rusko. O těchto jmenovitých národech zde nevybíravě hovoří jako o šovinistických a egocentrických, které ovládá militarismus, kapitalismus a nenasytná chtivost (Trubeckoj 1920: 28). Z tohoto označení je již patrné, že na ně nahlíží jako na negativní element. A to zejména ve spojitosti s ruskou společností. Trubeckoj vidí z velké míry problém v tom, že románsko-germánské národy považují svoji kulturu za univerzální a jsou přesvědčeni o její vhodnosti pro všechny ostatní. V této souvislosti hovoří taktéž o nutnosti, aby tyto západoevropské národy pochopili, že kultura, kterou přináší a označují ji jako civilizace, je ve skutečnosti pouze kulturou jejich etnické skupiny. A není tudíž vhodná pro veškeré národy světa. Tyto snahy o implementaci vlastního kulturního rámce považuje za velice škodlivé, neboť dle jeho názoru se tímto způsobem zcela vymýtí ten původní, který je pro danou společnost přirozený (Trubeckoj 1920: 7).

Výše zmíněná kniha, jež je napsána velice srozumitelným jazykem a s promyšlenou argumentací, byla významnou inspirací pro mnohé jeho pokračovatele. Především tedy pro P. Savického, jehož osobě se zde věnuji v následující části kapitoly (Mazurek 2002: 108).

¹⁸ V bulharské Sofii se seznámil s P. Savickým, kterého svými pracemi velmi ovlivnil (Voráček 2004: 297)

¹⁹ Trubeckoj zde zatím hovoří konkrétně o románsko-germánských národech. Pozdější badatelé však ve svých pracích již povětšinou pro toto území používají komplexní označení „Západ“.

3.3.2 Petr N. Savickij

Stejně jako N. Trubeckoj, byl i Savickij nucen opustit rodné Rusko z důvodu bolševické revoluce. Z důvodu participace v občanské válce však odešel až v roce 1920 a to taktéž do bulharské Sofie. Zde se poprvé seznámil s Trubeckého prací *Jevropa i čelověčestvo*, která jak jsem naznačila výše, výrazně ovlivnila jeho myšlení. Ačkoli jako geograf, ve svých dílech preferoval hlavně prostorové aspekty, podařilo se mu úspěšně analyzovat i další faktory, ovlivňující vývoj Ruska. Publikoval vícero knih a článků, zaměřených nejen na problematiku geografie Ruska, ale i na jeho historii a hospodářství. Přínos tohoto autora lze však spatřovat i v publikaci mnoha prací, věnovaných eurasijské problematice (Ištok 2012: 39–41).

Savického přínos spočíval především v obohacení daného směru o nové termíny. Například ve své knize *Šestina světa* (tato kniha byla přeložena i do českého jazyka) hovoří o Eurasii jako o „geografickém světě“. Ten je dle jeho názoru předurčen k vytvoření jednotného státu. Zmíněná jednotnost se však uskutečňuje jen v konkrétním historickém procesu (Savickij 1993: 195). Tímto zdůrazňuje i historické a kulturní rozměry příslušné zeměpisné jednotky (Voráček 2004: 115). Je známo, že Savickij zavádí pojmy jako „eurasijský“ či „eurasijci“. V daném kontextu mohu zmínit kupříkladu publikaci *Kontinent Jevrazija*. Zde definuje eurasijsce, tedy zástupce eurasijských idejí, jako představitele nového začátku v myšlení či jako skupinu intelektuálů, pracujících na základě nového vztahu k základním životním otázkám, které se týkají událostí posledního období carského režimu i prvních porevolučních let. V tomto ohledu se snaží o přetvoření dosavadního názoru na ruskou společnost. Eurasijci podle jeho mínění vnáší nové geografické a historické chápání Ruska a všeho toho, co lze nazvat ruským, potažmo eurasijským (Savickij 1997: Nestránkováno).

Zajisté je potřeba zmínit i fakt, že uváděný autor jako jeden z prvních, přehodnocoval roli Tatarů v ruské národní historii. V tomto ohledu lze vzpomenout na často citovanou větu: *Bez tatarštiny by nebylo Ruska* (Savickij

1933: 137). Tento pozitivní vztah k mongolské éře dokládají například některé pasáže z jeho díla *Šestina světa*: „*Není nic šablonovitějšího a nesprávnějšího nežli vynášení a vychvalování kulturního vývoje předtatarského „Kyjevského Ruska“, jež bylo zničeno a zedráno tatarským vpádem. Rusko je následníkem Velikých Chánů, pokračovatelem díla Čingischána, sjednotitele Asie. Rusko je částí zvláštního „krajinsko-přímořského světa, nositelem prohloubené kulturní tradice* (Savickij 1933: 139–140).

Petr Savickij byl zajisté, pro příslušný ideový směr stěžejní postavou. Byl také první, kdo vytyčil hlavní body eurasijské geopolitiky (Ištok 2012: 42). Z výše uvedeného je taktéž patrné, že zavedl do eurasijského diskursu mnoho nových a základních pojmů týkajících se Eurasie, které budou nadále využívat veškerí představitelé daného proudu. Nakonec však nemohu opomenout ani množství jeho publikací, které se dané problematice dopodrobna věnovaly. Zajímavostí v tomto kontextu zůstává i fakt, že zůstal jako jeden z mála myslitelů, eurasianismu věrný do konce života²⁰ (Ištok 2023: 39).

²⁰ Savickij i přesto, že emigroval do zahraničí, byl roku 1945 zatknutý sovětskou kontrarozvědkou a deportovaný so SSSR. Zde pobýval 10 let v gulagu. V roce 1956 byl propuštěn a odjíždí do Prahy, kde roku 1968 umírá (Ištok 2012: 40).

4. Neoeurasianismus

4.1 Neoeurasianismus jako geopolitická škola v postsovětském Rusku

Prakticky se dá říci, že se mi již do jisté míry zdařilo objasnit příčiny, jež vedly k znovuobjevení a k určitému zpopularizování myšlenek tradičního eurasianismu. Tedy na základě argumentů, které uvádím v kapitole pojednávající o pozici ruské geopolitiky v postsovětském Rusku, lze říci, že hlavním důvodem renesance daného směru bylo ve zkratce zejména zmiňované ideové vakuum a s tím spojená krize národní identity, nezdařené pokusy o implementaci západních hodnot a celkově tedy určité společensko – politické změny, které se udály po rozpadu SSSR. A také nelze opomenout určitá atraktivita dané ideologie.

S tím souvisí i potřeba obyvatelům bývalého SSSR vysvětlit, jak je možné, že se jejich obrovská vlast angažovala na rozpadu SSSR, když se předtím v takové míře zúčastňovala na jeho budování. I z toho důvodu začaly být aktuální názory, jejichž realizace by měla přispět k obnově prostorové velikosti Ruska (Ištok 2012: 112). Po rozpadu SSSR získal právě neoeurasianismus v kruzích ruské inteligence neobyčejnou popularitu. Neoeurasijci obhajují ideu globální euroasijské civilizace, odlišné od evropské demokracie i asijské despotie, která objasňuje historickou cestu Ruského impéria, SSSR a Ruské federace. Tato idea dává podle nich ruskému člověku důležitý podnět k hrdosti (Laryš 2008: 268–269).

Co se týče určité definice neoeurasianismu, lze říci, že podobně jako u jiných směrů, neexistuje shoda ohledně jednotné definice. Nejdříve je však také dle mého názoru nutno poznamenat, že neoeurasianismus nelze v žádném případě vnímat jako konzistentní ideologii. Je možné vydělit více druhů neoeurasianismu. Avšak co se týče autorů, jež se dané problematice věnují na akademické úrovni, neexistuje jednoznačná shoda ohledně rozdělení. Pro lepší uchopení tématu bych se ovšem pokusila alespoň některá z nich uvést. Například Marlene Laruelle neoeurasianismus rozděluje do tří hlavních proudů. Tím

prvním je krajně pravicové hnutí, jehož hlavním představitelem je Alexandr Dugin se svým časopisem *Elementy*. Hlavním znakem daného proudu je zejména velice silný anti-amerikanismus, tradiční ruský mesianismus, spiritualistické a okultistické myšlenky a další. V této části práce zatím nemá význam dále zmiňovat A. Dugina, jelikož mu jakožto nejvýznamnějšímu představiteli, ve své práci věnuji dostatečný prostor níže. Jako druhý proud uvádí Laruelle proeurasijsky orientované představitele, kteří se sdružují kolem časopisu Edwarda Bargamova *Jevrazija*. Tento proud se ovšem na rozdíl od prvního více zaměřuje na kulturu a folklór. Hlavní téma je zde zejména smísení slovansko-tureckých národů na území Ruska, vytvoření slovansko-tureckého svazu, rehabilitace Mongolské éry a úlohy muslimských menšin v ruské historii. Důležitým faktorem je zde také loajalita k Rusku, která je v tomto ohledu líčena jako nejlepší způsob ochrany národní identity národů bývalé SSSR. A jako poslední důležitý proud uvádí skupinu v čele s představiteli jako je Alexandr Panarin a Boris Jevrasov. Ti považují za důležité učinit změnu ve vnímání pojmu „impérium“. Snaží se převážně dokázat, že pojem impérium nelze chápat pouze jako projev agresivního imperialismu a nacionalismu. Spíše jako zvláštní formu státnosti, která spočívá na hodnotách a zásadách, nikoli na kultu národa. Proto by se měl daný pojem spojovat spíše s politickou a kulturní rozmanitostí Eurasie (Laruell 200: 6–7).

Někteří autoři však tvrdí, že v současném Rusku existují pouze dvě větve neoeurasianismu. Tu první reprezentuje A. Dugin a jeho přívrženci a tu druhou spíše akademičtí výzkumníci mezi kterými dominuje levé křídlo (Ištok 2012: 54). Dále je možné v kontextu neoeurasijských myšlenek zařadit také určitý typ eurasianismu prosazovaný prezidentem Kazachstánu Nursultanem Nazarbajevem. Ačkoli tuto verzi nelze zařadit přímo do Ruska, týká se postsovětského prostoru, proto je dle mého názoru důležité, alespoň částečně uvést hlavní myšlenku. Ve zkratce lze říci, že Nazarbajev hledal způsob, jak oslabit tlak Moskvy na politickou integraci. Proto jako alternativu k nevýraznému a nefungujícímu Společenství nezávislých států prosazoval koncepci „Euroasijského svazu“. Nazarbajevova verze však postrádala mystický

obsah, typický pro některé myšlenkové proudy neoeurasianismu a Rusům zde rozhodně nepřisuzoval zvláštní misionářskou roli vládců Eurasie. Tento typ neoeurasianismu vycházel z úvahy, že Eurasie – územně shodná s bývalým SSSR, tvoří organický celek, který musí získat také politický rozměr (Brzezinski 1999: 116).

4.2 Odlišnosti od původního pojetí

Již jsem tedy popsala a charakterizovala hlavní zásady jak tradičního eurasianismu tak i neoeurasianismu. Na základě textu tedy není pochyb, že základní teze neoeurasianismu se zakládají na obnově klasických principů, které prosazovali eurasijci. Pro připomenutí mohu zmínit například odlišnost Eurasie od západní civilizace, prosazování myšlenky o jednom eurasijském národu a jeho specifčnosti apod. Avšak objevuje se i mnoho odlišností u těchto dvou směrů. Proto je nyní v následující části textu mým úkolem popsat hlavní rozdíly a shody daných proudů. V první řadě je zajisté potřebné zmínit odlišnou dobu, ve které se oba směry profilovaly. Není pochyb o tom, že tradiční eurasianismus, jak jsem zmiňovala v jedné z předchozích kapitol, vzniká prakticky odloučen od Ruského prostředí. A to v ruské emigraci v Evropě. Konkrétně v období bolševické revoluce, kdy již jiné ideové myšlenky než ty marxistické nemají v nově vznikajícím SSSR možnost se jakkoli uplatnit. Tedy nebyla ani přílišná šance na to, aby si směr získal své přívržence. Naopak obnovená verze eurasianismu obohacena o další prvky se profilovala v době, kdy Rusko prožívalo krizi národní identity po rozpadu SSSR a geopolitika zaujímala v této zemi významné místo. S tím souvisí i značné množství publikací, které se tématu věnují. Myšlenky neoeurasianismu tak mohly být volně propagovány a získávat si nové přívržence. Avšak i přes odlišné období vzniku pravdou zůstává, že oba směry vznikaly jako reakce na rozpad určitého imperiálního celku, který dával Rusům pocit sounáležitosti s velkým národem a rozsáhlým územím. Tím příkladem byl nejdříve rozpad Ruského impéria a poté Sovětského svazu.

Co se nadále týče ostatních rozdílů, nelze opomenout u neoeurasianismu propojení s určitou formou nacionalismu, kterou původní směr postrádal. Konkrétně se jedná o propojení s takzvaným neoimperálním či velkoruským nacionalismem, o kterém jsem již hovořila výše a potřebu neustálé expanze do eurasijského prostoru. Jak se ukáže v následujícím textu, propojení této formy nacionalismu s eurasianismem je typické pro většinu propagátorů neoeurasijských myšlenek. Společné pro autory obou směrů jsou také teorie na kterých částečně stavěly své názory a postoje. V tomto případě se jedná především o F. Ratzela, H. Hackindera a K. Haushofera. Často se autoři obou směrů opírají například o teorii Heartlandu či využívají a rozpracovávají teze o neodvratnosti konfliktu mezi pozemskými námořními mocnostmi (Ištók 2012: 52–53).

4.3 Významní představitelé

Co se týče významných autorů, vzhledem k rozsahu zajisté nelze obsáhnout veškeré představitele, jejichž práce určitým způsobem vykazují spojitost s neoeurasianismem. V kontextu této práce však postačí uvést alespoň ty nejdůležitější pro daný směr. Jako prvního představitele jsem se rozhodla uvést Lva N. Gumiljova, jehož názory a publikace sloužily často jako inspirace pro mnohé autory. Zcela určitě v tomto případě nemohu však opomenout Alexandra Dugina, jehož díla jsou často považována za kontroverzní, nicméně nelze pochybovat o tom, že se jedná o nejdůležitějšího představitele daného směru. Proto se jeho názorům a dílům budu věnovat ve své práci více prostoru. Z ostatních autorů jsem se nadále rozhodla uvést Vladimira Žirinovského, jež je také bezesporu spojován s neoeurasijským proudem a dlouholetého předsedu Komunistické strany Ruské federace Gennadije Zjuganova.

4.3.1 Lev N. Gumiljov

Prvním významným propagátorem eurasianismu po smrti jeho nejvýznamnějších představitelů, jehož jméno nemohu v kontextu daného směru opomenout, byl Lev N. Gumiljov (1912-1992). On sám se pokládal za „posledního eurasijce“. Nicméně častěji je uváděný autor spojován právě spíše s novým eurasianismem a jeho díla často sloužila jako určitá inspirace pro další příznivce daného směru (Ištok 2012: 53). Z toho důvodu jsem se rozhodla jeho přínos zmínit až v kapitole pojednávající o neoeurasianismu. I přesto, že se Gumiljov ve svých dílech přímo nezaobírá geopolitickými tématy, jeho teorie spojené s etnogenezí do značné míry ovlivnily geopolitické myšlení v následujících letech po rozpadu SSSR (Ištok 2012: 53). Po smrti tohoto autora se jeho díla začala vydávat jako zaručené bestselery a názory v nich obsažené začaly být velmi popularizovány. A to nejen ve vědeckých kruzích, nýbrž i ve školních učebnicích (Laruell 2000: 6). Dle Brzezinského právě často citovaná díla Lva Gumiljova dodala novému eurasianismu akademický lesk. Z těchto knih mohu zmínit například *Středověké Rusko a velká step*, *Rytmy Eurasie a Geografie etnosu v historickém čase*. Zmíněné knihy výrazně podpořily názor, že Eurasie představuje přirozený geografický prostor pro zvláštní ruské etnikum (etnos)²¹, které je výsledkem dějinné symbiózy ruských obyvatel a neruských národů žijících na otevřených stepích. Právě tato symbióza zrodila jedinečnou euroasijskou kulturní a duchovní identitu. Gumiljov také varoval před přizpůsobením se Západu, neboť by tak Rusové ztratili etnos a duši²² (Brzezinski 1999: 115).

²¹ Gumiljov pokládal za etnos každou lidskou komunitu (národ, národnost, kmen či rodový svaz) jež byla zformována na bázi společného historického osudu. Každý etnos se dle jeho názoru rodí, dospívá, stárne a umírá (Ištok 2012: 54).

²² Podobné názory zazněly, třebaže v poněkud primitivnější formě z úst nejrůznějších ruských nacionalistických politiků. Například je možné zmínit Jelcinova bývalého viceprezidenta Alexandra Ruckého, který tvrdil, že „z geopolitické situace naší země zřetelně vyplývá, že Rusko tvoří jediný možný most mezi Asií a Evropou“ (Brzezinski 1999: 115).

4.3.2 Alexandr G. Dugin

A. Dugin se narodil roku 1962 v rodině vysoce postavených sovětských důstojníků. Tento post zastával tedy nejen Duginův otec, ale i ostatní předkové v mužské linii (Dunlop 2004: 41). Co se týče jeho životopisu, mohu ještě ve zkratce zmínit neúspěšné studium Moskevského leteckého institutu. Jako důvod neukončení studia Dugin udává spory s oficiální státní ideologií a antisovětskou činností. Poté však předkládá diplom o ukončení dálkového studia z Novočerkasského inženýrsko-meliorativního institutu (Kalinič – Naxera 2011: 34).

V roce 1980 se již Dugin stává členem mysticko-traditionalistického kroužku, který vedl jeden z prvních představitelů „nové ruské pravice“ Jevgenij V. Golovin. Golovin vykazuje určité sympatie s fašismem a býval německým výrazem „Reichsführer“ označován jako vůdce ezoterické organizace Černý řád SS. V roce 1988 se Dugin taktéž angažuje v nacionálně-bolševické frontě *Pamjat*. Z této organizace byl však vyloučen z důvodu ideových sporů s vedením (Kalinič – Naxera 2011: 34). Dugin podporovaný ve své vydavatelské činnosti Ministerstvem obrany Ruské federace a státním podnikem Ruské zlato, stačil publikovat nejen několik vlastních knih spojujících geopolitickou problematiku s metafyzikou sexu, ale také založit vlastní nakladatelství Arctogaia (Nowak 2009: 100). Název je inspirován vydavatelstvím německého spisovatele Guida von Lista a kombinuje řecká slova *arktos* (sever) a *gaia* (země) a označuje původní domovinu Árijců (Dunlop 2004: 42). V předchozím textu jsem již také zmiňovala časopis *Elementy: evrazijskoe obozrenie*. Zde Dugin od roku 1992 zastával roli hlavního editora. V tomto případě se dá hovořit o výrazné inspiraci francouzskou „novou pravící“, jež se sdružovala kolem časopisu nazývaném taktéž *Elements*, který byl vydáván Alainem de Benoistem. Dále nemohu opomenout zmínit jeho působení v antiliberální a antiamerické nacionálně-bolševické straně. Tu zakládal v roce 1993 společně s ruským provokatérem

Eduardem V. Limonovem. I odsud však Dugin odchází z důvodu ideologických sporů (Dunlop 2004: 42).

Roku 1998 ovšem postupuje v kariéře a je jmenován poradcem v oblasti geopolitiky. Konkrétně vykonával funkci poradce Gennadije Selezneva, jenž v tomto období působil coby předseda Státní Dumy. Podle deníku *Neavisimaya gazeta* byl Selezněv označen za desátého nejvlivnějšího politika v Ruské federaci (Dunlop 2004: 43–44). V tomto okamžiku již tedy není pochyb, že Dugin začínal mít nepřímo určitý vliv na státní ideologii.

Co se týče Duginových začátků v oblasti prosazování neoeurasijské ideologie, považují zde také za důležité uvést článek vydaný v roce 1992 s názvem *Velká válka kontinentů*. Tento článek byl publikován v národně vlasteneckém týdeníku *Den* a později v knize *Konspirologija*. V tomto článku především Dugin prezentuje svoji teorii o roli spiknutí ve vývoji lidstva. Zde Dugin uvádí, že směr světové historie byl již od antických časů formován bojem mezi atlantisty a eurasijci, jež pomocí tajných rozkazů proti sobě bojovali v Panských válkách, kterým zde přisuzuje až okultní charakter. Ve zmiňovaném článku taktéž například tvrdí, že KGB byla agenturou atlantistů (evidentně tedy Spojených států amerických). Tento kontroverzní článek poté zakončuje Dugin výrokem: „*Eurasijská rozhodující hodina nastala*“ (Dugin 1992: nestránkováno).

Od roku 2001 se již tento teoretik angažuje v hnutí Eurasia a od roku 2003 působí jako lídr Mezinárodního eurasijského hnutí. Do činnosti hnutí bylo kromě významných ruských politiků zapojeno i mnoho představitelů z ostatních zemí (Naxera – Kalinič 2011: 35). Dugin vytváří radikální ideologii, jež si postupně získala sympatie značné části ruských politiků. Stále tak vykazuje určitý vliv na formování diskurzu nemalé části ruských politických, intelektuálních a zejména vojenských elit, které sympatizují s myšlenkou znovuzrození impéria (Naxera-Kalinič 2011: 50). Dále bych zmínila, že již od roku 2008 byl neoeurasianismus rozšířen jako politický konsenzus v Moskvě natolik, že vůdci uvnitř Jednotného Ruska byli nuceni přiznat si určitou míru inspirace Duginovými myšlenkami, v některých svých nepolitických pozicích (Pryce 2013: 33). Od roku 2008 se

totiž Dugin stylizuje do role neoficiálního ideologa uvnitř strany Jednotné Rusko a od téhož roku rovněž působí jako profesor Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova. O rok později se stává vedoucím Katedry sociologie a mezinárodních vztahů (Naxera – Kalinič 2011: 35–36). Z výše uvedeného lze do jisté míry vypočítat zejména neustálé ideové rozpory, jež provází Dugina po celý jeho profesní život a také neustálou snahu prosadit vlastní eurasijskou ideologii. V tomto okamžiku bych se již tedy ráda dostala k představení základní ideové orientace Dugina a eurasijským myšlenkám, které velice intenzivně propaguje. Nejdříve se ovšem pokusím pro lepší orientaci v tématu vystihnout autory či proudy, které jemu samotnému do jisté míry sloužily jako inspirace a na kterých staví své ideje.

Dugin otevřeně uznává, že jeho myšlenky se zakládají na neruských antidemokratických konceptech jakými je kupříkladu evropský integrální tradicionalismus (R. Guénon, J. Evrola, C. Mutti), německá „konzervativní revoluce“ (C. Schmitt, E. Junger, A. Moeller van der Bruck) a frankofonní Nová pravice (A. de Benoist, R. Steuckers, J. Thiriart) (Laryš 2008: 270). Co se týče dalších zdrojů inspirace, jenž byly důležité pro rozvoj Duginovy teorie, popřípadě sloužily jako podklady k jeho dílům, mohu doplnit ještě například studium filosofie (F. Nietzsche č M. Eliade), mystiky, okultismu (G. Meyrink) či teoretiků okultního nacismu (H. Wirth) (Kalinič – Naxera 2011: 34–35). V jedné z předchozích kapitol hovořím o principech geopolitických teorií, jakými byl Heartland či Rimland. Tyto teorie jsem zařadila zejména z toho důvodu, že nejen z nich čerpali jak představitelé tradičního eurasianismu, tak částečně z nich vychází také A. Dugin. Ve populárním díle *Osnovy Geopolitiky* věnuje podstatnou část právě těmto velice známým teoriím F. Ratzela, R. Kjelléna, A. Mahana, N. Spykemana či K. Haushofera. Tyto teorie však nadále rozvíjí. Zejména se tedy věnuje teorii konfrontace mezi námořními mocnostmi (thallasokracie) a kontinentálními mocnostmi (tellurokracie). Jinými slovy také je možné říci konfrontaci mezi ideokracií a demokracií. Jako historický případ thallasokracie udává Dugin Kartágo a Athény. V tomto ohledu se jedná o příklad obchodní a demokratické civilizace, kterou dává do kontrastu s historickým

Římem a Spartou jakožto příkladem vojensko-autoritářské moci. Jak je však známo, autor se zabývá zejména současnými otázkami vývoje eurasijského prostoru. Dále tudíž hned v následujícím textu uvádí, že USA představují v této teorii Nové Kartágo a SSSR představoval Nový Řím (Dugin 1999: 11). Podobně jako tvůrci původního eurasianismu prosazuje Dugin tezi o přirozeném nepřátelství Západu a Eurasie. Avšak na rozdíl od původní eurasijců vnímá Západ zejména ve smyslu USA. Příčinou tohoto antagonismu jsou podle něj nepřekonatelné rozdíly mezi způsobem života obyvatel. V Eurasii dominuje duchovní element nad materialismem, tradice má větší význam než demokracie a zájmy kolektivu převažují nad zájmy jednotlivce. Takové nepřekonatelné rozpory poté mohou vést dle jeho názoru nejen k politickému, ale i k vojenskému střetu (Ištók 2012: 128). Také zde uvádí názor, že v případě zemí, které se dají označit za námořní mocnosti, probíhá kolonizace území odlišně od těch suchozemských. Námořní mocnosti v případě zisku nového území se snaží pouze mít prospěch z nově získaného prostoru. A naopak, co se týče kontinentálních mocností, zde tvrdí, že zisk nového území není doprovázen utlačováním, nýbrž přijetím nového území za své a snahy o zlepšení situace v daném prostoru (Dugin: 12-16). Zde je dle mého názoru možné vyzorovat snahy o legitimizaci imperiálních vlastností Ruska a procesu tvorby eurasijského prostoru.

Co se týče pohledu Dugina na SSSR, potažmo na komunismus, lze říci, že mnohé ekonomické či geopolitické kroky komunistů (hlavně Lenina a Stalina) považuje za správné, ale vyčítá jim, že se zpronevěřili Rusku. Dugin se domnívá, že ve studené válce bojovali proti sobě dvě zvrácené ideologie – komunismus a kapitalismus, které byly v jádru podobné, jen komunismus měl i některé dobré stránky, kdežto západní kapitalismus byl pouze špatný (Dugin 2001: nestránkováno).

Se západním kapitalismem také úzce souvisí fenomén globalizace. V tomto ohledu je Dugin přesvědčen, že přívrženci globalizace a unipolárního uspořádání světa popírají jakýkoli alternativní plán pro budoucnost a opomíjejí nežádoucí vlivy globalizace. Naopak eurasianismus dle jeho názoru usiluje o lepší budoucnost a nabízí alternativu k jednotnému hodnotovému systému jako je

právě ten západní. Nový eurasianismus by měl být z Duginova pohledu jakýmsi synonymem pro multipolární svět. Euroasijská idea je tedy ve své podstatě strategie, jež nabízí jiný scénář globalizace, který neobsahuje žádný unipolární svět, ani jednotnou globální vládu. Místo toho nabízí několik globálních zón či chceme-li pásem. První tři z nich jsou označovány jako: Euroafrická zóna, Pan-eurasijská zóna a Dálně-východní a pacifická zóna. Dle Duginovy geopolitické teorie by se tyto tři zóny měly vyvažovat mezi sebou navzájem a zároveň taktéž vyvážit tu poslední – tedy Anglo-americkou. V budoucnu by dané zóny měly tvořit jakýsi základ, o který se bude opírat multipolární svět (Dugin 2004; Dugin 2001). Zejména bez evropské opory nemá dle Dugina atlantická zóna šanci uspět. Za důležité lze z jeho pohledu považovat také prohlubování procesu evropské integrace, který by měl pomoci uvolnit pouta Evropy s USA. Bez opory na západním břehu Euroasie bude americký atlantismus odsouzen k porážce. Cílem Duginovy geopolitické teorie pak má být především restaurace velmocenské pozice Ruska, jež bude teritoriálně a mysticky spojeno s územím Německa, Japonska a Íránu (Kalinič – Naxera 2011: 45; Nowak 2010: 101). Pro shrnutí zásad Duginovy eurasijské ideje využiji článek s názvem *Eurasian Idea*, který se danému tématu výhradně věnuje. Zde Dugin jako základní principy eurasianismu uvádí zejména: pluralismus hodnotových systémů oproti nadvládě jedné ideologie (liberální demokracie), tradiční společnost, práva národů oproti nekoloniální hegemonii, udržování hodnot jednotlivých etnik oproti odosobnění národů a nakonec sociální spravedlnost a lidskou solidaritu oproti vykořisťování (Dugin 2004).

Mezi západními vědci se často polemizuje o tom, zda je možné Dugina nazvat fašistou, či nikoli. Názory se však v mnoha případech různí. On sám se však považuje za velice důležitého pro renesanci geopolitiky v Rusku. V tomto ohledu dle mého názoru nemohou opomenout mnohými autory citovaný výrok²³ Dugina, v němž konstatuje: *„Téměř celou politologickou elitu v Rusku jsem intelektuálně oplodnil já. Taková slova jako geopolitika, euroasijství,*

²³ Rozhovor, v němž se tyto výroky objevují, byly pro čtvrtletník *Fronda*, který byl vydán v roce 2001 (Nowak 2009: 100).

mondialismus, anitamerikanismus, geoekonomika, nová pravice nebo třetí cesta jsem do veřejného diskurzu zavedl právě já. Samotný jazyk naší elity, současně jak levicové, tak i pravicové, pomalu nasákl mými myšlenkami.“ (Dugin dle Nowak 2009: 100). Ovšem zřejmě asi málokterý akademik či novinář by mohl souhlasit s pravdivostí daného výroku.

4.3.3 Vladimir V. Žirinovskij

Jak jsem již předznamenala v úvodu této podkapitoly, jako dalšího představitele neoeurasianismu jsem se rozhodla uvést známého politika Vladimira Žirinovského (nar. 1946). Co se týče uváděného proudu, nelze tvrdit, že by v tomto ohledu mohl jakkoli konkurovat předchozímu Alexandru Duginovi. Avšak svými do jisté míry kontroverzními názory či výroky týkající se oblasti Eurasie, nelze daného autora opomenout.

Než se však začnu blíže věnovat konkrétním aspektům neoeurasijského myšlení v podání Vladimira Žirinovského, pokusím se alespoň ve stručnosti obsáhnout důležité momenty jeho profesního života.

V roce 1970 ukončil studium tureckého jazyka a reálií na Moskevské státní univerzitě. Avšak disponuje i dalšími čestnými tituly z jiných oblastí studia. Jako příklad mohu uvést titul profesor mezinárodního práva či profesor lingvistiky. Po ukončení studií se však nevěnoval pouze akademické činnosti, ale působil i ve vojenské sféře. Pobýval kupříkladu i v západní Evropě a to konkrétně v Sovětském mírovém výboru. Dále působil na ministerstvu spravedlnosti. Důležitým bodem v jeho kariéře však bylo zejména založení Liberálně-demokratické strany, jíž se stal v roce 1990 předsedou (LDPR 2015).

V tomto okamžiku bych se již však zaměřila na jeho názory v konkrétnější rovině. Obecně je nutno zdůraznit zejména nadetnické vnímání ruské společnosti, třebaže je místy sporné a nedůsledné. Žirinovskij nejednou oficiálně odmítl rasismus a antisemitismus a nepovažuje jej za součást ideově-programové

orientace své strany. I přesto, že Žirinovskij nepovažuje ve svých publikacích Západ za úhlavního a jediného nepřítele Ruska, dá se klasifikovat ideologie celé LDPR včetně jejího hlavního představitele jako antizápadní (Laryš 2008: 44–43).

Pro konkrétnější rozvedení jeho hlavních myšlenek jsem se rozhodla využít publikaci *O sud'bach Rosii. Poslednij brosok na jug*. Tento svazek jsem zvolila z toho důvodu, že je považován za jeden z autorových nejznámějších počinů. Prezентuje zde mnoho svých názorů a myšlenek týkajících se právě ruského geopolitického směřování. V této publikaci se velice často objevuje především nadetnické pojetí nacionalismu. Žirinovskij zde kupříkladu apeluje na lid, aby se neoddával západním hodnotám, nýbrž zůstal věrný ruskému národu, tradicím a jazyku. V jedné z pasáží taktéž výrazně poukazuje na fakt, že pro slávu a ochranu ruského národa padlo nespočet obětí. Autor se vyjadřuje mimo jiné také o možnostech uspořádání teritoria v rámci Ruska. Upřednostňuje systém gubernií, kde však bude zachována dvojjazyčnost a bude se klást důraz na zachování kultury a tradic jednotlivých národů. Z jeho pohledu je nesmyslné, aby se hranice vymezovaly z hlediska etnického. Zde je mimo jiné možné vysledovat prvky eurasijského smýšlení o Rusku (Žirinovskij 2008: 18–20).

Co se týče geopolitiky, Žirinovskij ve své publikaci neskrývá negativní postoj zejména k muslimskému světu. O něm se vyjadřuje jako o nestabilním a s neustálou hrozbou válek. Je přesvědčen, že islámské národy vždy bojovaly a vždy také bojovat budou a nikdy zde nebude klid. Následně také uvádí, že zajistit stabilitu v těchto oblastech je jednou z hlavních misí Ruska (Žirinovskij 2008: 8). Zejména však k Turecku ale i ke Střední Asii má velmi negativní vztah. Považuje tyto země za mimořádnou hrozbu pro geopolitické postavení Ruska (Žirinovskij 2008: 23). V těchto konkrétních tezích je možné vidět, že je jeho názor v rozporu s předchozím autorem Alexandrem Duginem. Ten se vymezuje především vůči Západu a považuje jej za hlavní zdroj problémů v Rusku i za hlavního nepřítele. Podle názoru autora je především důležité zabránit další rozsáhlé válce a to díky určitému rozdělení sfér vlivu. Konkrétně by se mělo jednat o geopolitické svazky některých zemí. Žirinovskij je kupříkladu přesvědčen, že z geopolitického hlediska by bylo přínosné, kdyby Evropa

převzala kontrolu nad Afrikou a Spojené státy nad Latinskou Amerikou. Tedy, že by pro lidstvo bylo přínosnější, kdyby silnější celky převzaly kontrolu nad těmi slabšími. Co se týče samotného Ruska, zde uvádí nutnost expanze do eurasijského prostoru a kontroly nad zeměmi jako je Afghánistán, Írán a Turecko (Žirinovskij 2008: 22–23). V oblasti rozdělení zón vlivu a potřebou multipolárního světa se naopak s A. Duginem (i když ne zcela přesně zajisté) shodují. V tomto okamžiku mohu tedy navázat známými výroky ze strany Žirinovského, podle kterého by břehy Ruska měly omývat břehy Indického oceánu. A právě zde by pak měla končit nejjihnější hranice Ruska. Argumentuje zde také tím, že Rusko vždy v historii směřovalo na jih (Žirinovskij 2008: 17).

Podle jeho slov by dosažení přístupu k Indickému oceánu (jakémusi „oknu na jih“ jak se sám vyjádřil) završilo historické formování Ruského impéria a Ruska by se tak konečně táhlo od pobřeží Indického oceánu až po břehy Severního ledového oceánu (Žirinovskij 2008: 47–48). Ovšem v následujícím textu dodává, že by nemělo jít o násilné obsazení těchto teritorií, ale hovoří o jakési službě, kterou by silnější aktéři poskytli nestabilním státům. Zároveň je přesvědčen, že by národy žijící v těchto oblastech danou formu řešení problémů uvítaly (Žirinovskij 2008: 46). K naplnění této ruské mise dojde dle jeho slov až v tom okamžiku, kdy se změní ruské geopolitické myšlení a zlepší se ekonomická a politická situace v zemi (Žirinovskij 2008: 47–48).

4.3.4 Gennadij A. Zjuganov

Jako posledního zástupce ideového směru zvaného neoeurasianismus jsem zvolila dlouholetého předsedu Komunistické strany Ruské federace Gennadije Zjuganova (nar. 1944). Pro tohoto představitele jsem se rozhodla zejména z toho důvodu, abych demonstrovala, jaká ideová pestrost se dá vyzorovat mezi jednotlivými politickými frakcemi. Dále proto, že neoeurasianismus má určité místo nejen ve výše zmiňované LDPR, ale také v Komunistické straně RF (dále jen KSRF). Právě zde se po rozpadu SSSR začaly podle mnohých odborníků

směšovat určité nacionalistické myšlenky s komunistickou idealizací sovětského impéria. Pro KSRF je zejména typické jakési splývání sovětského mýtu s etnickým ruským mýtem. Podle Laryše lze daný směr označit jako hybrid krajní pravice a krajní levice (Laryš 2008: 272).

Ovšem co se týče samotného Zjuganova, opět na začátek uvedu několik významných částí profesního života tohoto politika i autora v jedné osobě. Již od roku 1963 aktivně sloužil v sovětské armádě. Vzhledem k tématu práce se zajímavým jeví fakt, že od roku 1983 pracoval v Ústředním výboru Komunistické strany (ÚVKS) a jeho agendou byly mimo jiné také otázky ideologie. Od roku 1989 působil jako zástupce vedoucího ideologického oddělení ÚVKS. V roce 1991 projevil svůj nesouhlas s postupným rozpadem SSSR sepsáním výzvy *Slovo k lidu*, kde poukazoval na nesprávnost tohoto kroku a jeho budoucí důsledky. Od celkového rozpadu SSSR poté funguje jako vedoucí představitel KSRF a ve stejném roce je zvolen do Státní dumy (KPRF 2015).

Zjuganov však nezůstal pouze u marxismu-leninismu, ale vědomě se chopil práce proměnit vlastní geopolitické intuice, na nový zdroj ideologické energie bývalých vyznavačů marxisticko-leninské ideologie. Svoje koncepce pak prezentuje například ve svazcích *Osnovy rossijskoj geopolitiky, Rossija – Rodina moja* či *Geografija pobedy* (Nowak 2009: 98). A právě daná díla v sobě zahrnují jak prvky komunistické ideologie, tak i eurasijské myšlenky. Ve svých názorech vyjadřuje mimo jiné například nutnost vytvořit pravoslavný blok s úzkými vazbami na islám proti západní dominanci. Zde je možné vyzorovat zásadní rozpor s Vladimírem Žirinovským, který jak jsem již uváděla, vidí v islámském světě největšího nepřítele. Naopak Alexandr Dugin s myšlenkami Gennadije Zjuganova do jisté míry souhlasí a dokonce je přesvědčen, že si je prakticky vypůjčil od něho samotného. Taktéž Dugin dodává, že Zjuganovovy názory jsou jen levicovou verzí eurasianismu a příliš se netají jistou kritičností k současné KSRF o které tvrdí, že ztratila svoji schopnost podněcovat ruskou veřejnost (Ersen 2004: 142–143).

Pro konkrétnější demonstraci Zjuganovových geopolitických idejí jsem se rozhodla pro stručný rozbor výše zmiňované publikace *Geograifa pobedy*. Zaměřuji se zde zejména na eurasijské myšlenky v tomto díle obsažené. Autor zde například hovoří o multipolárním modelu uspořádání světových sil o jakožto nejvýhodnějším a neoptimálnějším pro Rusko. Naopak unipolární model v čele s USA a NATO Zjuganov označuje za nejhorší možný scénář světového uspořádání. Není překvapující, že právě protizápadní myšlenky se zde objevují ve velké míře. Model západní kapitalistické společnosti je podle autora neslučitelný s ruskou civilizací. Z geopolitického hlediska je tedy proponovaná strategie orientována na podporu rovnováhy sil mezi základními centry světové moci (Zjuganov 1997: 240–244). Z výše uvedeného vyplývá, že v tomto případě je geostrategie výrazně antizápadní a antiamerická, ovšem nedosahuje takové míry jako u A. Dugina.

Co se týče blízkého zahraničí, Zjuganov je přesvědčen o nutnosti opětovného převzetí plné kontroly postsovětského prostoru Ruskem. Prvním a nejdůležitějším krokem pro dosažení cíle je dle jeho názoru znovusjednotit Rusko, Bělorusko a Ukrajinu. Jen tak může být znovuoobnovena geopolitická kontrola nad Eurasií. Bez toho poté nebude možné dle Zjuganova udržet ruskou národní bezpečnost (Zjuganov 1997: 240–248). Následně na to však dodává, že nelze vše dělat bezhlavě, nýbrž je třeba zvážit veškeré výhody a nevýhody, rizika a nebezpečí spojená s obnovou kontroly nad celým eurasijským prostorem (Zjuganov 1997: 254).

Nakonec mohu dodat, že stejně jako Dugin a Žirinovskij, zdůrazňuje Zjuganov kolektivní paměť eurasijských národů, které společně žily v SSSR i v Ruském impériu a potřebu zachovat kulturní dědictví těchto národů. Tím také opodstatňuje potřebu zachování jednotného státu na území bývalého SSSR (Zjuganov 1997: 258).

4.4 Neourasianismus v ruské zahraniční politice

Jak jsem již předeslala v úvodu, v poslední části své práce se budu věnovat praktickým dopadům neourasianismu. Lépe řečeno pokusím se vysledovat určité prvky tohoto směru v zahraniční politice Ruské federace. Vzhledem k rozsahu práce se však zaměřuji zejména na vývoj zahraniční politiky v druhé polovině 90. let. A to především z toho důvodu, že uváděné období je typické právě tím, že se opouštělo od atlantismu a přecházelo se k jiným geopolitickým koncepcím, zejména pak právě k neourasianismu. V jedné z předchozích kapitol, která se týkala pokusu o přijetí západních hodnot, jsem již uvedla, že pokus o implementaci atlantismu nebyl příliš úspěšný a toto období trvalo jen krátce.

Již v letech 1993-1994 v Rusku začíná proces plynulého přechodu moci od liberálně orientovaného politického prostředí k nacionálně a revizionisticky naladěným politikům²⁴ (Souleimanov 2011: 10). V tomto období se Moskva pouští do urychlování integrace Společenství nezávislých států (SNS) kolem tří základních os: ekonomického spojení, systému kolektivní bezpečnosti a určitého společného informačního prostoru (Thom 2013). S tím také souvisí snaha Ruska o to, aby i mezinárodní organizace typu OSN či OBSE uznaly SNS jako legitimní rámec pro realizaci role Ruska jako regionální mocnosti v tomto prostoru (Kuchyňková – Šmíd 2006 : 28).

V roce 1996 poté nově nastupuje do funkce ministra zahraničí Jevgenij Primakov. Pod jeho vedením ruská diplomacie kladla důraz zejména na vztahy s vlastními sousedy, se zeměmi střední a východní Evropy, Středního východu, ale i s Asií a Dálným východem. Mnohem zřetelněji se tak rýsovalo eurasijské zaměření a směřování ruských aktivit. Zcela konkrétně se jednalo kupříkladu o podpis smlouvy o nové integraci s Běloruskem či smlouvu o přátelství s Arménií, která počítá s vojenským spolenectvím mezi oběma zeměmi. Tato

²⁴ Jedná se zejména o vítězství ultranacionalistické Liberálně-demokratické strany (LDPR) v čele s Vladimírem Žirinovským (Souleimanov 2011: 9).

multivektorová zahraniční politika se projevuje zejména navazováním vztahů se zeměmi, které v rámci mezinárodního systému nemají příliš dobrou pověst. Jedná se o země jako Libye, Irák, Írán, či Severní Korea. Vladimir Žirinovskij a Gennadij Zjuganov dokonce zajišťovaly vazby se srbskými radikály, Saddámem Husajnem či s Kaddáfim (Thom 2013).

Neoeurasianismus a jeho sklony k jistým formám neoimperialismu vedly k obavám Západu z toho, kam Rusko směřuje a jaké jsou jeho záměry v mezinárodním systému. Určitá změna však nastala po nastoupení Vladimira Putina do funkce prezidenta RF v roce 2000. Putin se zasazoval především o de-ideologizování zahraniční politiky. Jeho cílem bylo představit Rusko jako zemi, která je schopna racionálně a transparentně formulovat své zahraničněpolitické cíle (Leichtová 2010: 47–48). Ovšem i přesto koncepce národní a zahraniční politiky z roku 2000 zakotvuje některé základní prvky neoeurasianismu. Jedná se obzvláště o důraz na multipolaritu světa či zájem Ruska o vliv v eurasijském prostoru. Současně však tato koncepce přesouvá zahraniční politiku RF do nové etapy, která v jistém slova smyslu směřuje některé postuláty neoeurasianismu s koncepty, na něž se odvolávali i příznivci atlantismu v prvních letech ruské samostatnosti. Kupříkladu o přednost ekonomiky a soft power před zdroji hard power v případě globální krize (Kuchyňková – Šmíd 2006: 43).

Zajisté by bylo možné i nadále analyzovat neoeurasijské rysy v zahraniční politice Vladimira Putina. Práce se však zaměřuje především na neoeurasianismus jako geopolitickou školu, tudíž rozsáhlý rozbor Putinova režimu by byl vzhledem k rozsahu a pro účely této práce již zcela bezpředmětný.

5. Závěr

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo provést analýzu geopolitické školy zvané neoeurasianismus. Tedy obsáhnout nejen určité aspekty, které vedly k znovuoobjevení daného směru, ale i vystihnout ideové základy tohoto proudu a nakonec především jeho důkladnější rozbor. Abych dokázala naplnit cíl této práce, stanovila jsem si v úvodu několik výzkumných otázek, se kterými jsem v textu pracovala a na které v následujících stranách odpovím.

První dvě z těchto otázek se týkaly zatím pouze čistě geopolitiky jako vědy a obecně hlavních geopolitických proudů, které se v období po pádu SSSR objevovaly. Konkrétní znění otázek bylo: Jaké byly hlavní důvody značného nárůstu zájmu o geopolitiku? A jaké nové směry se v daném období objevily? Na základě prostudovaných materiálů týkajících se dané problematiky se domnívám, že tím hlavním důvodem byla zejména složitá situace nově vzniklé Ruské federace po pádu SSSR a téměř všudypřítomná krize. Bolestivá byla jak ztráta konkrétních území, tak i ztráta vlivu ve spřátelených režimech v Asii, východní Evropě, Africe i na Kubě. Rozpad SSSR provázela i řada konfliktů na ruské periferii a palčivý problém, kterým byla krize ruské národní identity. Tato krize bývá často doprovodným jevem při rozpadu jakéhokoli mocného impéria. V textu jsem se také krátce zamyslela nad historickým formováním ruské identity. Zde jsem přišla k názoru, že na rozdíl od Západu, kde je pro obyvatele typickým jevem individualismus, Rusové jsou historicky silně kolektivistický národ a od toho se také vždy odvíjela potřeba sounáležitosti s vlivným impériem. Nejdříve se jednalo o rozsáhlé Ruské impérium a posléze o SSSR.

V období SSSR veškerá státní ideologie podléhala marxismu-leninismu a po jeho rozpadu bylo třeba tuto ideologii nahradit ideologií novou, která by nejlépe odpovídala nové pozici Ruska na mezinárodní scéně. V tomto období se však díky předchozí tabuizaci odlišných ideových proudů, země nacházela v určitém ideovém vakuu. K jeho vyplnění tak měla výrazným způsobem přispět právě geopolitika.

Podle množství vydaných publikací, se kterými jsem se zčásti během psaní této práce seznámila, mohu konstatovat, že zájem o geopolitiku byl po celé období 90. let enormní. Autoři však nemohli z důvodu neexistence názorové plurality čerpat z knih vydávaných v období sovětské éry. Proto se často vraceli ke směrům, které byly vytvořeny v minulosti. A to konkrétně k západnictví, slavjanofilství a eurasianismu. Po důkladné analýze zdrojů jsem však postupně přišla k závěru, že na popularitě mezi jednotlivými autory získalo především západnictví a eurasianismus. Zajisté nelze tvrdit, že by bylo slavjanofilství zcela zapomenuto, ale obliba tohoto proudu nebyla tak značná, jako u dvou předchozích. Někteří autoři však uvádí i jiné proudy, které se po pádu SSSR objevovaly. Pro účely této práce jsem uvedla rozbor A. P. Tsygankova, který identifikoval v postsovětském Rusku pět geopolitických škol. Tou první jsou *zapadnici*, tedy stoupeni západních hodnot a názoru, že by se Rusko mělo orientovat na Západ. Dále jsou to takzvaní *geoekonomisty*, a *stabilizatory*, kteří jsou spojováni s propagací umírněné formy eurasianismu a příznivci multivektorové zahraniční politiky. Poslední dva proudy označuje jako *ekspanzionisty* a *civilizacionšiky*, kteří jsou již typickým projevem eurasijského myšlení, kdy jejich stoupeni podporují neustálou expanzi do eurasijského prostoru. Z výše uvedeného lze vyzorovat, že čtyři z uváděných pěti proudů, jsou ať už více či méně spojováni s novou formou eurasianismu, které se ve své práci věnují. Význam tohoto proudu tedy nelze zpochybnit.

Ve druhé kapitole jsem se již zabývala tradičním pojetím eurasianismu, který byl v mnohých ohledech neoeurasianismu inspirací. Zde se nyní pokusím zodpovědět otázku: Co bylo konkrétně příčinou jeho vzniku a jak se daný směr poté vyvíjel? Eurasianismus vznikl v okruhu ruské emigrace v Evropě, kde si získal velké sympatie. A to zejména z důvodu zastoupení ve vícero evropských metropolích a dostatku financí, díky kterým bylo možné vydávat časopisy a publikace. Na základě prostudovaného tématu se domnívám, že vznik tohoto proudu byl zejména odpovědí na úpadek Ruského impéria, vypuknutí občanské války po bolševické revoluci a na snahy definovat Rusko jako geopolitický celek. Vinu za rozpad impéria dávali eurasijsci zejména carskému systému. Konkrétně

pak Petru Velikému, který podle jejich názoru potlačoval mongolské dědictví a udělal z Ruska druhořadý evropský stát. Éru mongolského vpádu považovali totiž eurasijci za přínosnou a důležitou pro vznik Ruského impéria. V práci jsem se zabývala mimo jiné i autory N. Trubeckým a P. Savickým. Na základě prostudování jejich hlavních děl mohu bezesporu tvrdit, že právě tito autoři napsali zásadní díla, jež v mnohém daný směr ovlivnila. A taktéž dodali eurasianismu originální myšlenky, které se staly stěžejními pro jeho budoucí vývoj. Existence této myšlenkové školy však neměla dlouhé trvání. První rozkol souvisel s prosovětskými postoji části eurasijců, což zapříčinilo urychlení rozpadu tohoto hnutí. Někteří autoři dávají krach eurasianismu také do souvislosti s triumfem totalitních režimů nejen v SSSR, ale i v Německu. Eurasijci totiž propagovali přátelství mezi národy v době, kdy v Evropě narůstaly nacionalistické tendence.

Částečně daný proud vychází i z již zmiňovaného slavjanofilství, v mnohém se od něj však také odlišuje. V mé práci se tedy objevuje i krátká komparace těchto dvou proudů. Jako hlavní výzkumnou otázku v tomto ohledu jsem si položila: Do jaké míry se tyto dva proudy ve svých tezích shodují, popřípadě jaké jsou hlavní odlišnosti? Eurasijci měli ke slavjanofilství blízko, zejména co se týče negativního postoje k Západu. Zastánci obou směrů odmítali rozvoj Ruska podle evropského modelu a byli přesvědčeni o ruské unikátnosti. Tuto unikátnost však vnímali rozličně. Slavjanofilové zdůrazňovali osobitost slovanské kultury, což lze označovat jako projev určitého typu etnického nacionalismu. Naopak eurasijci vyzdvihovali spíše orientální a multietnický charakter této země.

Nyní se již dostávám k samotnému neoeurasianismu. Ve své práci jsem se nejdříve zabývala důvody, které vedly ke znovuobjevení eurasianismu v 90. letech. Důvodů bylo rozhodně více, ovšem mezi ty nejzákladnější dle mého názoru patřilo zejména zmiňované ideové vakuum po rozpadu SSSR. Rusko se také nacházelo ve fázi hledání nové národní identity, s čímž bylo spojeno i mnoho otázek. V úplném počátku se objevovalo mnoho snah přeorientovat Rusko na západní hodnoty a celkově i na spolupráci se Západem. Tento

experiment se však ukázal jako bezúčelný a zcela kontraproduktivní. Proto se nadále hledaly nové alternativy, mezi které patřil i neoeurasianismus. A v neposlední řadě stála za znovuoživením eurasianismu i určitá atraktivita tohoto proudu, který obhajuje ideu globální eurasijské civilizace a tím dává ruskému člověku pocit hrdosti. V průběhu práce jsem se také snažila nalézt jednotnou definici, která by odpovídala pojmu neoeurasianismus. Ovšem většina autorů vyděluje více druhů neoeurasianismu, tudíž není možné nalézt jednotnou definici. Všechny autory však spojuje zejména smýšlení o Rusku, jako o zemi, která kulturně leží na pomezí Asie i Evropy a tvoří specifický civilizační okruh.

Co se týče určitých odlišností od původního pojetí, mohu zmínit například fakt, že tradiční eurasianismus vznikl prakticky odloučen od ruského prostředí. Naproti tomu neoeurasianismus se profiloval v období geopolitického boomu a hledání nové ruské národní identity. Jako další mohu vyzdvihnout i propojení neoeurasianismu s velkoruským nacionalismem a potřebu neustálé expanze do eurasijského prostoru. Tyto aspekty se v tradiční formě téměř nevyskytovaly. Společná pak pro tyto směry byla i inspirace tradičními geopolitickými teoriemi (např. teorií Heartlandu), specifické vnímání Ruska či vnímání hrozby konfliktu mezi námořními a pozemskými mocnostmi. Na základě dostupných informací bylo také možné vypořadovat, že oba směry vznikly jako reakce na rozpad určitého imperiálního celku²⁵.

Nyní se již dostávám k samotnému A. Duginovi, jehož teorie označuje mnoho autorů za značně kontroverzní. Při psaní tohoto textu jsem se však snažila prostudovat část jeho vlastních monografií a textů a vytvořit tak stručný souhrn základních myšlenek tohoto autora. Co mají dané texty společného, je Duginovo přesvědčení o západním spiknutí a neustálé konfrontaci mezi námořními a kontinentálními mocnostmi. V jeho dílech lze vypořadovat taktéž silný antiamerikanismus a snahy o legitimizaci imperiálních vlastností Ruska, či potřebu rozsáhlé expanze do eurasijského prostoru. Jedním z hlavních cílů jeho teorie je pak restaurace velmocenské pozice Ruska. Co se týče otázky vlivu na

²⁵ V prvním případě se jednalo tedy o rozpad Ruského impéria a ve druhém o rozpad SSSR.

domácí a zahraniční politiku Ruska, domnívám se, že v jistých fázích politického vývoje byl znatelný. Kupříkladu jsem ve své práci zmiňovala jeho post poradce v oblasti geopolitiky u G. Selezněva či jeho stylizaci do role ideologa uvnitř strany Jednotné Rusko. Sympatie se však získával i u mnohých dalších politických, ale i vojenských elit.

V této kapitole jsem však uváděla kromě A. Dugina i další dva důležité představitele – V. Žirinovského a G. Zjuganova. Co se týče neoeurasijské teorie, u všech tří autorů bylo společné především nadetnické vnímání ruské společnosti, multipolarismus jakožto optimální uspořádání světa a potřeba expanze do eurasijského prostoru²⁶. U A. Dugina a G. Zjuganova je také pozorovatelný silný antiamerikanismus - na rozdíl od Žirinovského, u jehož teorie je největším nepřítelem muslimský svět. Dugin a Žirinovskij se pak shodnou například ohledně rozdělení zón vlivu.

Nakonec se nyní dostávám k odpovědi na otázku týkající se možnosti vypořádání neoeurasianismu v zahraniční politice Ruské federace. Na základě dostupných informací jsem přišla k závěru, že nejsilněji se tento proud začal projevovat v roce 1996 po nástupu Jevgenije Primakova do funkce ministra zahraničí. Rusko se v tomto období začalo výrazně orientovat nejen na blízké zahraničí, ale i na mnohé asijské a blízkovýchodní země, se kterými postupně navazovalo spolupráci.

Na úplný závěr a spíše na okraj mohu dodat, že ačkoli nemám osobní zkušenost z celé ruské periferie, jsem s to uvést zkušenosti z muslimské Karačajevsko-čerkeské republiky, kde jsem pobývala na studijní stáži. Samozřejmě nemohu doložit relevantní výzkum, který by se zabýval neoeurasianismem v této oblasti. Nutno dodat, že tento výzkum nebyl ani cílem studijní stáže. Avšak na základě získaných informací a názorů akademiků, kteří se zde aktivně zabývají geopolitickými směry, je možné říci, že ačkoli lidé zde žijící nemají představu o teoretických aspektech tohoto proudu, myšlenka

²⁶ Autoři se však neshodují na tom, kde by měla ideálně končit ruská hranice. Nejmenší míru imperialismu vykazuje G. Zjuganov, který je toho názoru, že by se Rusko mělo vrátit pouze do hranic bývalého SSSR.

eurasijské civilizace (která by nestavěla na etnických předpokladech, ale spíše na velkém eurasijském impériu) je jim velice blízká.

6. Seznam použité literatury a zdrojů

6.1 Seznam literatury

Balcarová, Jitka (2013) "*Jeden za všechny, všichni za jednoho!*" *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"* (Praha: Karolinum).

Brzezinski, Zbigniew (1999). *Velká šachovnice – k čemu Ameriku zavazuje její globální převaha* (Praha: Mladá fronta).

Danilevskij, J. Nikolaj (2008). *Rossija i Jevropa. Vzgljad na kulturnyje i političeskije otnošenija slavjanskovo mira k germansko-romanskomu* (Moskva: Institut ruskoj civilizacii).

Duleba, Alexandr – Hirman, Karel (1999). *Rusko na konci Jel'cinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska* (Bratislava: IVO).

Dugin, Alexandr (1999). *Osnovy geopolitiky* (Moskva: Arctogaia)

Dugin, Alexandr (1992). *Konspiologija* (Moskva: Arctogaia)

Ersen, Emre (2004). Neoeurasianism and Putin's 'Multipolarism'. In: Russian Foreign Policy., *Turkish Review of Eurasian Studies* 4, s. 135-172.

Ištok, Robert (2012). *Eurazijstvo ako ideový smer ruskej geopolitiky* (Ostrava: Ostravská univerzita).

Knobloch, Edgar (2008). *Asijské vlivy v ruských dějinách* (Praha: Triton).

Kuchyňková, Petra – Šmíd, Tomáš (2006). *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* (Brno: Masarykova Univerzita).

KolosoV, Vladimir. – Mironenko, Nikolaj (2001). *Geopolitika i političeskaja geografija. Učebnik dlja vuzov* (Moskva: Aspekt Press).

- Laryš, Martin (2008). Komparativní analýza nacionalismu a ideových zdrojů krajně pravicových subjektů v Rusku a na Ukrajině po rozpadu SSSR. *Středoevropské politické studie* 10 (2-3), s. 255-277.
- Leichtová, Magdalena (2010). *Pod maskou medvěda* (Brno: Václav Klemm).
- Mazurek, Slawomir (2002). Russian Eurasianism – Historiosophy and Ideology. *Studies in East European Thought* 54 (1-2), s. 105-123.
- Naxera, Vladimír – Kalinič, Petr (2011). Politická teorie a geopolitika A.G. Dugina. *Rexter* 9 (2), s. 31-56.
- Nowak, Andrzej (2009). *Impérium a ti druzí. Rusko, Polsko a moderní dějiny východní Evropy* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).
- Primakov, Jevgenij (2010). *Svět bez Ruska?* (Praha: Ottovo nakladatelství).
- Pryce, Paul (2013). Putin's Third Term: The Triumph of Eurasianism? *Romanian Journal of European affairs* 13 (1), s. 25-43.
- Rogov, Sergei (1998). *Jevrazijskaja strategija dlja Rosiji* (Moskva: Portalus).
- Romancov, Michael (2007). Politická geografie a geopolitika. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a et al., *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk).
- Romancov, Michael (2009). Rusko a jeho pohled na mezinárodní systém: výzvy pro ČR a střední Evropu. *Acta Politologica* 1 (2), s. 102-117.
- Savickij, Pjotr (1997). *Kontinent Jevrazija* (Moskva: Argaf).
- Savickij, Pjotr (1933). *Šestina světa. Rusko jako historický a zeměpisný celek* (Praha: Melantrich).
- Sergunin, Alexandr (2000). Mění se paradigmat. Mezinárodní vztahy v postkomunistickém Rusku. *Mezinárodní vztahy* 35 (2), s. 36-58.
- Shekhovtsov, Anton (2009) Aleksandr Dugin's Neo-Eurasianism: The New Right à la Russe', *Religion Compass*, 3 (4), s. 697-716.

Solovyev, Eduard (2004). Geopolitics in Russia – science or vocation? *Communist and Post-Communist Studies* 37 (1), s. 85-96.

Solovyev, Eduard (2008). Russian Geopolitics in the context of globalization. In: Blum, Douglas W. (2008). *Russia and Globalization: Identity, Security, and Society in an Era of Change* (Washington, D. C.: Woodrow Wilson Center Press).

Souleimanov, Emil (2011). Geneze rusko-amerických vztahů v letech 1991-2001 a problematika kavkazsko-středoasijského prostoru. *Almanach: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky* 6 (1), s. 5-15.

Švankmajer, Milan et al (1995). *Dějiny Ruska* (Praha: Lidové noviny).

Trenin, Dmitri (2002). *The end of Eurasia. Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization* (Washington: Carnegie Endowment for International Peace).

Trubeckoj, Nikolaj (1920). *Evropa i čelověčestvo* (Sofie: Ross. – Bolg. Knigoizdatělstvo).

Tsygankov, Andrei (2003). Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up. *Communist and Post-Communist Studies* 36 (1), s. 101-127.

Vlček, Radomír (2002). *Ruský panslavismus – realita a fikce* (Praha: Historický ústav AV ČR).

Voráček, Emil (2004). *Eurasijství v ruském politickém myšlení* (Praha: Set out).

Žirinovskij, Vladimir (2007). *Poslednij brodok na jug* (Moskva: LDPR).

Zjuganov, Gennadij (1997). *Geografija pobědy: Osnovy rossijskoj geopolitiki* (Moskva: KPRF).

6.2 Seznam internetových zdrojů

Dugin, Alexandr (2001). The eurasist vision. Basic principles of the eurasist doctrinal platform. *Jevrazia informaciono – analytičeskij portal*. 14. 09. 2001 (<http://evrazia.org/modules.php?name=News&file=article&sid=244>, 30. 6. 2015).

Dugin, Alexandr. (2004). The Eurasian Idea. What is Eurasianism today? What forms the concept of Eurasia? Seven senses of word Eurasianism. Evolution of notion of Eurasianism . *Jevrazia informaciono – analytičeskij portal* (<http://evrazia.org/modules.php?name=News&file=article&sid=1884>, 29. 3. 2015).

Gosudarsvenaja Duma federalnovo sobrania 1996-1999 (1999). Komitet Gosudarsvennoj Dumy po vaproam geopolitiky (<http://duma2.garant.ru/committe/geopolit.htm>, 28. 2. 2015).

LDPR. *Biografija* (<https://ldpr.ru/leader/biography/>, 21. 7. 2015).

KPRF. *Gennadij Andrejevič Zjuganov* (<http://kprf.ru/personal/zyuganov>, 21. 7. 2015).

Machova, Alexandra (2014). Evrazijstvo kak neobchodimost povorota na vostok. *Yeurasia*. 14. 6. 2014 (http://yeurasia.org/2014/06/16/makhova_turn_east/, 21. 7. 2015).

Thom, Françoise (2013). Podivná ruská zahraniční politika. *Revue politika*. 14. 6. 2013 (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1875/podivna-ruska-zahranicni-politika>, 20. 6. 2015).

7. Resumé

A topic of this bachelor thesis is Russian geopolitical thinking after the fall of the USSR – Neoeurasianism. A primary goal was focused on creating an analysis of Neoeurasianism as a School of geopolitical thinking in Post-Soviet Russia. This ideological direction is based on a traditional version of Eurasianism which was formed in 1920s. Neoeurasianism is its renewed version with new ideas and starts in 1990s. Representatives of this new direction share an idea of Russia neither as a European nor Asian country but as a specific Euroasian entity.

The text is divided into several thematic chapters and for reaching the set goal I work with a few research questions. There is discussed a position of geopolitics as science in Post-Soviet Russia in the first chapter. I was specifically focused on which geopolitical directions were created during that time and what the main reasons and interests in geopolitics were. The following chapter deals with traditional Eurasianism and its main aspects. I mention P. Savitskij and N. Trubetkoi as authors. The core work lies in the third chapter where Neoeurasianisms is analyzed. The first part of the chapter describes main theses of this geopolitical school and also main differences from traditional Eurasianism. I mention L. Gumilev, A. Dugin, G. Zyuganov and V. Zhirinovskii from authors. The most important representative is considered a controversial author A. Dugin who is mentioned a lot in this part. Especially main ideas of authors about Neoeurasian geopolitical school and the most important publications are discussed. The last part is dedicated to practical results of Neoeurasianism in Foreign policy of Russian federation.